

12. Kolordunun Millî Mücadele'deki Faaliyetleri

Enes Mert DEMİR

Dr., Gazi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara

E-Mail: enesmertdemir@gazi.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2661-9421

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27.03.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 26.11.2024

ÖZ

DEMİR, Mert Enes, **12. Kolordunun Millî Mücadele'deki Faaliyetleri**, CTAD, Yıl 20, Sayı 41 (Güz 2024), s. 551-594.

Birinci Dünya Savaşı'nda 2. Ordunun başlısı olarak Adana'da bulunan 12. Kolordu, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını müteakip karargâhını Konya'ya nakletmiştir. Yeni sorumluluk sahasının Orta, Batı ve Güney Anadolu'daki ulaşım yollarının merkezinde olmasının yanı sıra İngiliz, İtalyan ve Fransız işgal bölgelerine cephesinin olması, Kolordunun stratejik önemini artırmıştır. Haliyle Anadolu'daki işgallere karşı başlayan Millî Mücadele'ye yönelik 12. Kolordunun tutumu da önem kazanmıştır. Bu süreçte Konya Valisi'nin tutumu nedeniyle bir süre hükûmetle sorunlar yaşayan Kolordu, Sivas Kongresi sonrasında bilfiil Millî Mücadele'ye katılmıştır. TBMM'nin açılmasından bir süre sonra Batı Cephesi'nin yeniden teşkilatlanması kapsamında karargâhını Afyonkarahisar'a taşımış ve Yunan ordusunun ilerleyişini durdurma noktasında önemli görevler üstlenmiştir. Bu açıdan İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi'nin öncü birliklerinden biri olan 12. Kolordu, Mayıs 1921'de 12. Grup adını alarak görevini tamamlamıştır. Bu makalede, Mütareke'nin imzalanmasından itibaren lağvedilmesine kadar geçen yaklaşık iki buçuk yıllık dönemde 12. Kolordunun üstlendiği vazifeler ve icra ettiği faaliyetler ele alınmıştır. Kolorduya ilişkin doğrudan akademik bir çalışmanın

olmaması, konuya özgünlük katmıştır. Böylece Kolordunun, kritik bir süreçten geçilirken sorumluluk sahasında oynadığı rol ortaya konulmaya çalışılmış; Millî Mücadele'ye ve İstiklal Harbi'nin Batı Cephesi'ne olan katkıları vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 12. Kolordu, Millî Mücadele, Konya, Afyonkarahisar, Batı Cephesi, Albay Fahreddin Bey.

ABSTRACT

DEMİR, Enes Mert, **Activities of the 12th Corps in the National Struggle**, CTAD, Year 20, Issue 41 (Fall 2024), pp.551-594.

The 12th Corps, which was stationed in Adana as a subordinate of the 2nd Army during the World War I, transferred its headquarters to Konya following the signing of the Armistice of Mudros. The fact that the new area of responsibility was at the center of the transportation routes in Central, Western and Southern Anatolia, as well as having a front to the British, Italian and French occupation zones, increased the strategic importance of the Corps. Consequently, the attitude of the 12th Corps towards the National Struggle, which started against the occupations in Anatolia, also gained importance. In this process, the Corps, which clashed with the government for a while due to the attitude of the Governor of Konya province, actually participated in the National Struggle following the Sivas Congress of 1919. Some time after the inauguration of the Turkish Grand National Assembly (TBMM), it moved its headquarters to Afyonkarahisar within the scope of the reorganization of the Western Front and undertook important tasks in stopping the march of the Greek army. In this respect, the 12th Corps, which was one of the leading units of the Western Front in the War of Independence, completed its mission by taking the name of the 12th Group in May 1921. This article examines the duties and activities of the 12th Corps during the two and a half year period from the Armistice until its disbandment. The activities of the referred corps has not been studied hitherto. Thus, the role played by the Corps in its area of responsibility during a critical period was tried to be revealed, and its contributions to the National Struggle and the Western Front of the War of Independence were emphasized.

Keywords: 12th Corps, the National Struggle, Konya, Afyonkarahisar, Western Front, Colonel Fahreddin Bey.

Giriş

12. Kolordu, 1910-1911'de Osmanlı Ordusu'ndaki düzenlemelerle teşkil edilen kolordu teşkilatı kapsamında¹ Musul merkezli olarak kurulmuş ve 4. Ordu Müfettişliğine bağlanmıştı.² Kolordu, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Seferberlik ilan edilince, Şam'da kurulan 4. Ordunun emrine verilerek yeni görev yeri Halep'e intikal etmişti.³ Savaş'ta Kolordunun görevi, Adana'dan Suriye'ye kadar olan sahil mıntokasını muhtemel bir Müttefik çıkartmasına karşı korumaktı.⁴ Yapılan değişikliklerle Kolordu karargâhı Adana'ya nakledilmişti. Öte yandan Filistin Cephesi'nin yeniden yapılandırılması kapsamında *Yıldırım Ordular Grubu* kurulurken (Temmuz 1917) 12. Kolordu, bu teşkilatın dışında bırakılan 4. Ordu'ya bağlı kalmış; 1918'de ise karargâhı Halep'te olan 2. Ordunun emrine girmişti. Savaşın sonlarında ise 2. Ordu ve bağlısı 12. Kolordu, Yıldırım Ordular Grubu emrine verilmişti.⁵

Mondros Mütarekesi imzalandığında Nihad Paşa (Korgeneral Anılmış)⁶ komutasındaki 2. Ordu ve emrindeki Albay Fahreddin Bey (Orgeneral Altay) komutasındaki 12. Kolordu karargâhı Adana'da bulunuyordu. Kolordu başlısı

¹ Gültekin Yıldız, "Kara Kuvvetleri", *Osmanlı Askeri Tarihi*, Ed., Gültekin Yıldız, 2.bs, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, s. 82-84.

² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918*, Cilt 3, Kısım 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1979, s. 39; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, Cilt 3, Kısım 6, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1996, s. 95-96, 138-139.

³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğunun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Cilt 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1970, s. 165; *Birinci Dünya Harbinde Irak-İran Cephesi*, s. 41.

⁴ Şükrü Mahmut Nedim, *Filistin Savaşı (1914-1918)*, çev., Abdullah Es, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s. 7.

⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina - Filistin Cephesi*, Cilt 4, Kısım 2, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1986, s. 16-19, 509-510, 519; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, 3. bs. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s. 192, 195-196, 203-205, 215-216; 4. Ordu, Eylül 1917'de lağvedilince yerine Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı kurulmuş ve bu komutanlık da Yıldırım Ordular Grubu emrine girmişti. Lakin bu komutanlığın Şubat 1918'de lağvedilmesiyle 12. Kolordu, yeniden kurulan 4. Ordu emrinde kalmıştı; bk. *age.*, s. 206.

⁶ Nihad (Anılmış) Paşa'nın hâl tercümesi için bk. Sadık Erdaş, "Nihad Anılmış (1878-1954)", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nihad-anilmis-1878-1954/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024); Sadık Erdaş, "Nihad (Anılmış) Paşa'nın Elcezire Cephe Komutanlığı Ve Yargılanması Meselesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi-CTAD*, Yıl 14, Sayı 28, Güz 2018, s.6-9.

23. Tümen Tarsus'ta, 41. Tümen ise İskenderun'daydı.⁷ Bir süre sonra, 20. Kolordu emrindeki 11. Tümen de Kolordu emrine girecekti.⁸

İtilaf devletleri ise Mütareke'nin hükümlerini özellikle 7, 10 ve 16. Maddelerini⁹ kendi lehlerine uygulamaya başlamış; bu maksatla Osmanlı ordusunun geri çekilmesini talep etmek üzere 2 ve 7. Ordularla irtibata geçmişlerdi;¹⁰ ancak Harbiye Nezareti, 7 Kasım'da 7. Ordu ile Yıldırım Ordular Grubunu lağvetmişti.¹¹

Dolayısıyla İngiliz ve Fransızlarla olan görüşmeleri, 2. Ordu Kumandanı Nihad Paşa yürütmüştü. Nihad Paşa, geri çekilmeye karşı çıkarak bir süre müzakere etse de hükûmetten gelen emirler doğrultusunda uygun koşullar altında kademeli çekilmek istemişti. Bu şekilde vakit kazanmaya çalışan Paşa, ordu emrindeki harp araç ve gereci Pozantı istikametinde sevk ettirmeye başlamış, 12. Kolordudan bir kısım süvariye Adana jandarması emrine vererek bölgede daha fazla asker bırakmayı düşünmüştü.¹² Bu çerçevede Kolordu, Adana'dan ayrılmadan önce bazı cephane ve muhafız depo bölükleri ile istasyon muhafaza bölükleri ve bazı süvari bölüklerini Adana jandarmasının emrine bırakmıştı.¹³ İngilizler ise 12 Kasım tarihli notalarıyla Osmanlı ordusunun Antakya ve Adana hattını tahliye ederek Ceyhan Nehri'nin batısına çekilmesini talep etmiş; bunun üzerine Nihad Paşa, Harbiye Nezareti ile istişare ederek *İngiliz Suriye Ordusu Kumandanlığına* 24 Kasım tarihli 9 maddelik geri çekilme planı göndermişti.¹⁴ İngilizler ise özellikle silah ve cephane teslimi ile bölgede gerekçeli de olsa bir miktar asker bırakma teklifine karşı çıkmışlardı.¹⁵

Neticede varılan uzlaşma doğrultusunda 12. Kolordunun da dâhil olduğu 2. Ordu birlikleri, 29 Kasım'dan itibaren yeni konuşma mıntıklarına intikale

⁷ *Sina - Filistin Cephesi*, s. 734; *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikati*, 3. bs. Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s. 71, 87.

⁸ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)*, Sayı 31, Mart 1960, Vesika 771.

⁹ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, s. 520-522.

¹⁰ *Mondros Mütarekesi ve Tatbikati*, s. 81-86.

¹¹ *HTVD*, Sayı 29, Eylül 1959, Vesika 756.

¹² *Mondros Mütarekesi ve Tatbikati*, s. 81-87.

¹³ *ATASE, İSH*, 4/122-5.

¹⁴ *HTVD*, Sayı 31, Vesika 788; Zekeriya Türkmen, *Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 50-51.

¹⁵ *HTVD*, Sayı 32, Haziran 1960, Vesika 799.

başlamışlardı.¹⁶ Buna göre, 12. Kolordu karargâhı ve 41. Tümen Konya'ya, 23. Tümen Karaman'a, 11. Tümen ise Niğde/Bor'a çekiliyordu.¹⁷ Kolordu karargâhı ise 13 Aralık'ta Adana'dan yola çıkmıştı.¹⁸ Kolordu birlikleri, Aralık ayında peyderpey yeni karargâh merkezi olan Konya'ya ulaşmaya başlamıştı.¹⁹ Bu süreçte Kolorduya verilen bir diğer sorumluluk da Adana ve çevresindeki malzemelerin kuzeye nakledilmesine yönelikti. Bu işin sevk ve idaresini üstlenen Kolordunun emrine, demiryolu hattı kumandanı unvanı ile menzil müfettişi de görevlendirilmişti.²⁰ Osmanlı ordusunun çekilmesiyle Adana ve Mersin çevresi ile Toros Tünelleri ve Pozantı hattı Fransız birliklerince işgal edilmişti.²¹

Öte yandan, Harbiye Nezaretinin emriyle 15 Aralık'ta 2. Ordu lağvedildiğinden, emrindeki 12 ve 20. Kolordular doğrudan Nezarete bağlanmıştı.²² Nihad Paşa, Adana Vali Vekilliğine atansa da işgal sebebiyle buraya dönemediğinden Konya'ya geçmişti. 22 Ocak'ta da görevinden alındığından yerine Cemal Paşa (Korgeneral Mersinli) atanmıştı.²³

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti ise Mütareke şartları gereği Osmanlı ordusunun barış kadrosuna geçmesine yönelik çalışmalar yapıyordu. 20. Kolordu ile birlikte Yıldırım Kıtaaatı Müfettişliğine bağlanan 12. Kolordunun, emrindeki 23. Tümen 20. Kolorduya dâhil edilmişti. Böylece yeni yapılandırılmalardan sonra (Mart 1919) Kolordunun ast başlısı olarak iki piyade tümeni ve bir süvari alayı kalmıştı. Buna göre 33 ve 127. Alaylardan müteşekkil 11. Piyade Tümeni Niğde'de, 131, 132, ve 139. Alaylardan müteşekkil 41. Piyade Tümeni karargâhı ile 132. Alay Konya'da, diğer iki alay Karaman'daydı. Ayrıca

¹⁶ ATASE, İSH, 4/98; Ahmet Avanas, "Mütareke Başlarında 2.Ordu'nun Konya'ya Nakli ve Ortaya Çıkan Sorunlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 23, 1992, s. 374-377.

¹⁷ ATASE, İSH, 4/120; 23. Tümen, bir süre sonra 20. Kolordu emrine girmiş ve karargâhını Afyon'a nakletmişti. *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 89.

¹⁸ ATASE, İSH, 4/113; Kemal Çelik, bu tarihi 15 Aralık olarak zikretmiştir. Bkz. Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 53.

¹⁹ 12. Kolordu birlikleri, 17 Aralık itibarıyla Karaman ve Ulukışla arasında intikale devam ediyordu. ATASE, İSH, 4/114; Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 54-55.

²⁰ ATASE, İSH, 4/122-1.

²¹ Çelik, *age.*, s. 56-66.

²² *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 97.

²³ Dursun Gök, "Mersin'li Cemal Paşa'nın İkinci Ordu Müfettişliği", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, 1990, s. 202; Türkmen, *age.*, s. 52.

Kolordu bağlısı 7. Süvari Alayı Beyşehir'deydi.²⁴ Mütareke gereği asker terhisi ve bazı birliklerin lağvedilmesiyle asker sayısı da azalmıştı. Nitekim Kolordu Kumandanı Albay Fahreddin Bey'in Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 30 Mart 1919 tarihli rapora göre Kolorduda 234 subay ve 1.505 muharip er vardı.²⁵ 13 Ağustos 1919 tarihli cetvelde ise muharip personel mevcudu toplam 2.680'di.²⁶ Eylül 1919'da ise 12. Kolordunun personel sayısı 5.250 olarak ifade edilmişti.²⁷ Görüldüğü üzere, sayılar birbirinden farklı olsa da 12. Kolordunun görev alanı itibarıyla mevcudu oldukça düşüktü.

Nihayetinde Mayıs 1919 itibarıyla Erkân-ı Harbiye ve Harbiye Nezaretinin çalışmaları sonunda ordunun nihai hazarı (barış) dönem kadrosu şekillenmişti. Ordu, 9 kolordu halinde teşkilatlandırılırken kolorduların bağlı olacağı üç ordu müfettişliği kurulmuştu. Konya'daki 12. Kolordu ile 17. Kolordu (İzmir) ve 20. Kolordu (Ankara), Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişliği/Yıldırım Kıtataı Müfettişliğine bağlanmıştı.²⁸

Bu yapılandırılmalar çerçevesinde 12. Kolordu; Konya ve ilçeleri başta olmak üzere Karaman, Mersin'in Silifke, Anamur ve Ermenek bölgeleri, Antalya'nın Alanya ve Akseki ile Niğde, Nevşehir, Kayseri, Aksaray bölgelerinden sorumluydu.²⁹ Başkent İstanbul'dan, Orta Anadolu'ya, Ege Bölgesi'nden Akdeniz ve Güney'e kadar uzanan demiryolu ve kara yollarının kesişim noktasında bulunmasından ötürü başta Konya olmak üzere 12. Kolordunun sorumluluk sahası stratejik önemdeydi.³⁰

²⁴ ATASE, İSH, 26/109; Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası, İnsel Yayınları*, İstanbul 1970, s. 152, 180-181; *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 271; *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, Cilt 4, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 2009, s. 42.

²⁵ ATASE, İSH, 185/166.

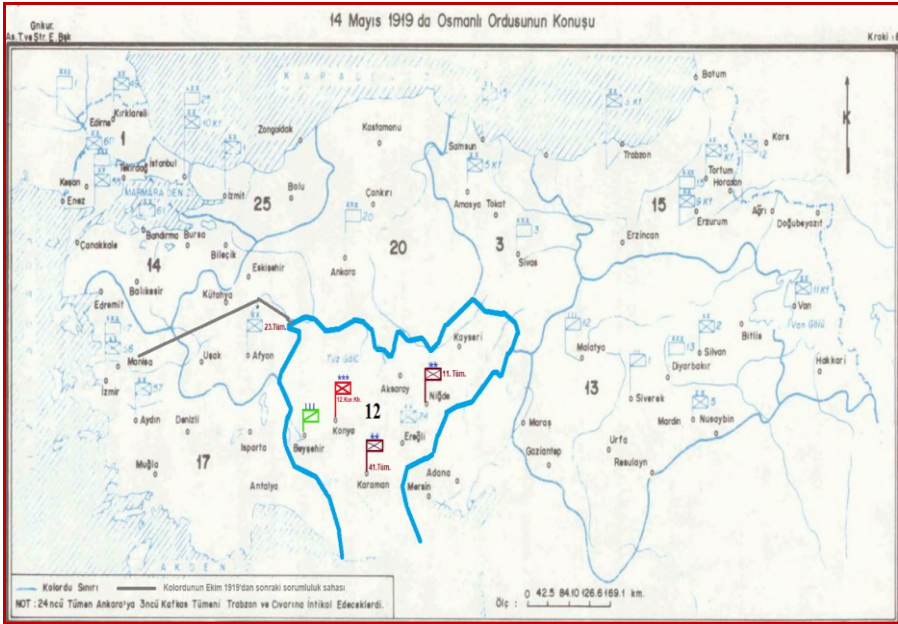
²⁶ ATASE, İSH, 45/90.

²⁷ *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 270.

²⁸ Gök, agm, s. 205; Türkmen, *age.*, s. 104-110.

²⁹ Altay, *age.*, s. 180; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, Cilt 2, Kısım 2, 3. bs, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s. 33, 139-140, 531, Kuruluş 3. s. 146-147; İbrahim Öztürk, "Milli Mücadele Döneminde Nevşehir", *Milli Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 370; Erol Yüksel, "Milli Mücadele Döneminde Karaman", *Milli Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 163.

³⁰ Kâmil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 265.

Harita: Mütareke Dönemi'nde kolorduların sorumluluk sahalarını gösterir harita ve 20. Kolordu mıntkası - *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, Kroki 3.

Görüldüğü üzere, 12. Kolordu, Mondros Ateşkesi sonrası karargâhını Konya'ya nakletmişti. Birliklerini İç Anadolu'da konuşlandıran Kolordunun mıntkası, bir yandan İtalyan, İngiliz ve Fransız işgal orduları ile iç içe görev yapması ve/veya bu unsurlara cephesinin bulunması nedeniyle zorlu ve kritik bölgeydi. Ayrıca Anadolu ve başkent arasındaki demiryolu hatlarının bir kısmını ihtiva etmesi nedeniyle stratejik ehemmiyeti haizdi. Üstelik İzmir'in işgali sonrası 17. Kolordunun lağvedilmesi, 12. Kolorduya Ege ve Akdeniz Bölgesi'ne yönelik, dolaylı bir sorumluluk daha yüklemişti. Haliyle Millî Mücadele Hareketi'nin teşkilatlanması ve genişlemesi noktasında 12. Kolordunun tutumu önem kazanmıştı. Konya Valisi'nin, Damat Ferid Paşa Hükûmeti'nin çizgisinde hareket etmesi, Kolordunun faaliyetlerini zorlaştırsa da Kolordu bu Mücadele'ye destek vermeye başlamıştı. Her ne kadar hükûmet, Kolorduya kısa aralıklarla dört farklı komutan atasa da hiçbiri, millî harekete karşı olmamıştı. Sivas Kongresi sonrası Ferid Paşa'nın istifası ve Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin kurulması, Millî Mücadele açısından büyük bir kazanım olmuş; bu dönemde Harbiye Nezareti, kolordular aracılığıyla ve gizliden Kuvâ-yı Milliye'nin desteklenmesi, millî hareketin geliştirilmesi gibi emirler verirken, Heyet-i Temsiliye'nin de otoritesi artmıştı. Gelişmelerden rahatsız olan İtilaf devletlerinin başkent İstanbul'u işgal etmesi ise yeni bir sürece kapı aralamış ve Nisan 1920'de TBMM açılmıştı. Böylece, 12. Kolordu, Ankara'ya bağlanmış ve Batı Cephesi'nde yeniden seferber olarak Yunan ordusuna karşı muharebeler

vermeye başlamıştı. Şüphesiz bu aşamaya gelene kadar Kolordu mıntkasında çeşitli zorluklar ve sınamaların yanı sıra isyan girişimleri de meydana gelmişti. Dolayısıyla Mütareke sonrasında 12. Kolordunun lağvedilmesine kadarki görev serüveninin, aldığı emirler ve icra ettiği faaliyetler üzerinden pek çok detayıyla ilk defa bu makalede özgün bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir. Böylece Kolordunun, sorumluluk sahasında ve özellikle 1920 yılının ikinci yarısından itibaren Batı Cephesi'nde üstlendiği öncü rol ve ifa ettiği görevler izah edilmeye çalışılmıştır.

12. Kolordunun Konya'daki Faaliyetleri (Aralık 1918-Temmuz 1920)

12. Kolordunun Konya'ya Yerleşmesi ve Mıntkasında Gerçekleşen İşgaller

12. Kolordunun Konya'ya ulaşmasını müteakip yeni konuş mıntkasında birliklerini yerleştirilmesi, Adana hattından gelen silah, cephane ve mühimmat ile iâşe-ikmal malzemelerinin depolanması, asker terhisi, diğer Mütareke hükümlerinin uygulanması, işgal unsurlarının talep ve icraatlarının takibi ve Harbiye Nezareti'nden gelen emirlerin yerine getirilmesi gibi yoğun bir faaliyet akışıyla meşgul olduğu görülmektedir.

Şüphesiz Kolordu, Konya'da bazı zorluklarla karşılaşmıştı. Bunlardan ilki, birliklerin kalacak yer sorunuydu. Özellikle askerî yerleşim yerleri ile şehrin muhtelif noktalarına silah ve cephanenin yerleştirilmesi bir kısım halkta rahatsızlık uyandırmış ve bu konuda Valilik ve hükûmet nezdinde şikâyetle bulunmuşlardı. Bunun üzerine Kolordu Kumandanlığı Meram'a yerleşen birlikleri Sille'ye kaydırmıştı.³¹

Tüm bu görevleri içerisinde Kolordu açısından esas güçlük, başta karargâhı merkezi Konya olmak üzere sorumluluk mıntkasına yönelik işgal hareketiydi. Evvela 7 Ocak 1919'da bir İtalya birliği, Konya istasyonunu denetim altına almıştı. 28 Mart'ta Antalya'yı işgal eden İtalyanlar, 24-25 Nisan'da 1.300 kişiyi haiz bir birlikle Konya'yı resmen işgal etmişti.³² İtalyanlar ayrıca mayıs ayında Akşehir'i, haziranda Beyşehir'i işgal etmişti. İngilizler ise 22-23 Ocak'ta Konya istasyonuna bir birlik yollamıştı. Demiryolunun müşterek kontrolü, hem stratejik önemdeki hattı kontrol etmek hem de 12. Kolordu envanterinde olup Adana'dan sevk edilen ve henüz teslim edilmeyen silahlara el koymak maksadıylaydı. Haddizatında bazı obüs toplarının kamaları ve araçlara da el

³¹ Avanas, *age.*, s. 55-58.

³² Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalya İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 79-80, 87-88.

koymuşlardı.³³ İngilizlerin diğer silah ve cephanelere de el koyma girişimi, 12. Kolordunun silahların İstanbul'a yollanacağına dair müdahalesiyle engellenmişti.³⁴ Sonunda İngilizlerin mayıs ayında buradan ayrılmasıyla şehirde sadece İtalyan birliği kalmaya devam etmişti.

Bu süreçte gerek 2. Ordu Müfettişliği gerekse 12. Kolordu Kumandanlığı İtalyan kuvvetlerinin faaliyetlerini yakından takip ederek Harbiye Nezaretini bilgilendiriyordu. Nezaret ise İngiliz ve Fransızlara göre İtalyanların daha ılımlı davranması ve bir saldırıya girişmemeleri nedeniyle bir mesele çıkartılmamasını Müfettişlik ve Kolorduya bildirmişti. Buna göre diplomatik girişimlerle İtalyanların ikna edilmesi düşünülüyordu.³⁵

Diğer yandan Nezaret, 14 Nisan 1919 tarihli yazıya göre 12. ve 3. Kolordu Kumandanlarını becayiş yapmış; buna göre Albay Fahreddin Bey'i Sivas'taki 3. Kolorduya, Kurmay Albay Mehmet Sâlâhattin Bey'i (Albay Kıp) 12. Kolordu Kumandanlığına tayin etmişti.³⁶ Görüldüğü üzere, 12. Kolordu, Mütareke şartları Adana'dan Konya'ya geldikten sonra burada da işgalin etkileri altında görev yapmaya başlamıştı.

12. Kolordunun Millî Mücadele'ye Yönelik Tutumu

Yurt genelinde vuku bulan işgaller karşısında vatanın bütünlüğü ve milletin istiklali büyük bir tehdit altındaydı. Bu çerçevede ordunun önde gelen komutanlarının kararlaştırdığı üzere Mütareke hükümleri elden geldiğince uygulanmayacak, silah ve cephaneye teslim edilmeyecek, terhisler yapılmayacak ve Kuvâ-yı Milliye'nin teşkili ve teşkilatlanması sağlanacaktı. Bu fikirlerin organize şekilde icraata dönüşmesi ise 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın yayımladığı Amasya Tamimi (21-22 Haziran 1919) ile olmuştu. Bu tamimi bazı komutanlar da imzalamıştı ki Konya'daki 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa (Korgeneral Mersinli) da bunlar arasındaydı. Ancak Temmuz ayının başında Cemal Paşa'nın İstanbul'a gitmesiyle 12. Kolordu Kumandanı Albay Sâlâhattin Bey, vekâleten bu görevi üstlenmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Sâlâhattin Bey'e gönderdiği 5 Temmuz'daki telgrafında; Konya'dan ayrılmaması ve her türlü olumsuz gelişmeye karşı tedbirli olması ve gelişmeleri

³³ Altay, *age.*, s. 187-188; Cemal Güven, "Millî Mücadele Döneminde Konya", *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 277-278.

³⁴ Avanas, *agm.*, s. 378-379.

³⁵ Gök, *agm.*, s. 204-208; Güven, *agm.*, s. 278.

³⁶ *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâbülî Evrak Odası Evrakı (BEO)*, 4566/342427.

kendisine bildirmesini istemişti.³⁷ Albay Sâlâhattin Bey ise aynı gün verdiği cevapta; bölgesinde vazifenin güçlüğüyle yapıldığını yine de elden gelen gayretin sergilendiğini, Kolordu sahasında olup bitenler hakkında her gün rapor yazılacağını ifade etmişti.³⁸ Sâlâhattin Bey ayrıca, Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa etmesi sonrası, kendisine gönderdiği 20 Temmuz 1919 tarihli yazıda; 2. Ordu kıtaatı adına üzüntülerini bildirmiş ve desteklerini ifade etmişti.³⁹

Öte yandan bu süreçte 12. Kolordu mıntikasına yönelik gerek Harbiye Nezareti gerek Valilik gerekse işgal unsurlarıyla olan yazışmalarda 12. Kolordudan ziyade üst makam olan ve Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişliği ile yazışmalar yapılmıştı.⁴⁰ Keza Mustafa Kemal Paşa da genel içerikli ve bölgeyi ilgilendiren konularda 2. Ordu Müfettişliği ile haberleşmişti.⁴¹ Cemal Paşa'nın ayrılmasından bir süre sonra müfettişlik teşkilatının ilgasıyla 12. Kolordunun ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu sırada İzmir'i tahliye edip Manisa ve sonrasında Balıkesir'e doğru çekilmek zorunda kalan 17. Kolordunun lağvedilmesiyle, 1. Ordu Müfettişliğine bağlı olan sorumluluk sahası (Ege ve Batı Akdeniz), 2. Ordu Müfettişlik sahasına dâhil edilmişti. 12. Kolordu da mücavirindeki Isparta, Burdur, Afyon, Denizli, Antalya gibi bölgelerde işgal kuvvetlerinin hareketliliği ile teşkilatlanmaya çalışan millî hareketle ilgili gelişmeleri takip etmeye başlamıştı.⁴² Fakat Harbiye Nezareti, Kolorduya gönderdiği emirde; Kuvâ-yı Milliye'nin girişimlerinin devletin siyaseti ve ülkeyi tehlikeye atacağını belirterek mutlaka engellenmesini istemişti.⁴³

Tüm bunlar değerlendirildiğinde; Cemal Paşa'nın Millî Mücadele'nin öncü isimlerinden olmasının, emrindeki 12. Kolordunun bu harekete desteğini kolaylaştırdığı görülmektedir. Ancak onun ayrılması üzerine⁴⁴ Mustafa Kemal

³⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1920*, 10. bs. Cilt 1, yay. haz., Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 49; Gök, agm., s. 209.

³⁸ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 83.

³⁹ *HTVD*, Sayı 7, Mart 1954, Vesika 140.

⁴⁰ Örneğin Konya Valisi Cemal Bey'in yazısına cevaben 2. Ordu Müfettişliğinin yazısı. *HTVD*, Sayı 8, Haziran 1954, Vesika 168; 2. Ordu Müfettişliğinden Konya İngiliz Kontrol Zabıtlığına; *HTVD*, Sayı 8, Vesika 170; *Harbiye Nezaretinden 2. Ordu Müfettişliğine gönderilen 09.07.21919 tarihli yazı*. *HTVD*, Sayı 44, Haziran 1963, Vesika 1039.

⁴¹ *HTVD*, Sayı 7, Vesika 136.

⁴² Türkmen, *age.*, s. 111.

⁴³ *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)*, Sayı 113, Ocak 2002, Belge 4178.

⁴⁴ Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta Cemal Paşa'nın ansızın görevini bırakarak İstanbul'a gitmesini eleştirmiş; Millî Mücadele'ye yönelik fikir birliği içinde yazışmalar yaptığı Paşa'nın

Paşa'nın, -hükûmetin millî hareket muhalifi tavrına karşı- Kolordunun millî harekete desteğini sürdürmesi için girişimde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Konya Valisi Cemal Bey'in Faaliyetleri ve 12. Kolordunun Karşılaştığı Zorluklar

Konya Valisi Cemal Bey, bu dönemde iki defa (1918-Mart 1919 ve 14 Mayıs 1919 -25 Eylül 1919) Konya Valiliğinde bulunmuştu. İlk valiliğinde 12. Kolordunun Konya'ya intikal edip kendi tedbirlerini hayata geçirmesi, Cemal Bey'i memnun etmemişti. Nitekim gerek Albay Fahreddin Bey gerek yerine atanan Albay Sâlâhattin Bey ile anlaşamamıştı. Üstelik Kolordu Kumandanlarının Millî Mücadele'ye yönelik bazı tedbir ve eylemlerini mütemadiyen Dâhiliye Nezareti üzerinden hükûmete şikâyet etmiş, bu konuda halkı tahrik etmiş, ayrıca Kolordudaki askerleri firara teşvik ettirmişti. Bunlarla da kalmayarak İtalyanlardan Kolordu emrindeki silah depolarını işgal etmesini talep etmişti. İsteddiği sonuçları alamayınca da Temmuz ayında Nezarete başvurarak 12. Kolordu Kumandanı ile geçinemediğini ve bunun istenmeyen neticeler oluşturabileceğini belirterek İstanbul'a gelmek için izin istemişse de talebi yanıt bulmamıştı. Zira Cemal Bey, Millî Mücadele'nin aleyhine olan her icraatı uygulamaya çalışarak hükûmetin en güvendiği isimler arasına girmişti.⁴⁵

Albay Sâlâhattin Bey ise 15 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda, onun bu faaliyetleri ile Kolorduya karşı oluşan duruma dikkat çekmişti. Buna göre Vali, Konya Hürriyet ve İtilaf şubesi aracılığıyla halktan bazılarının katılımıyla belediyede bir toplantı düzenlemişti. Toplantıda, Kolordunun Konya'da bulunmasının memleket için zararlı olduğu ve başka bir yere sevk edilmesi için Dâhiliye Nezaretine başvurulması kararlaştırılmıştı. Eğer bir netice alamazlarsa Konya'daki İtalyanlara başvuracaklardı. Albay Sâlâhattin Bey, ilk girişim önemli olmasa da ikinci girişim hakkında Nezaretin dikkatini çekmek istemişti.⁴⁶ Görüldüğü üzere, Cemal Bey, Kolordudan duyduğu rahatsızlık sebebiyle hükûmet nezdindeki girişimlerinin yanı sıra işgal güçlerine başvurmayı da planlıyordu.

Bunu haber alan Harbiye Nezareti ise 16 Temmuz'da vaziyeti Dâhiliye Nezaretine bildirmişti. İlgili yazıda; Vali'nin celp vakti gelen efradın teslim olmamasını teşvik, Kolordunun Konya'dan gönderilmesine yönelik halkı

ansızın habersizce Konya'dan ayrılmasının uygun olmadığını ifade etmiştir. Atatürk, *Nutuk*, s. 48-49.

⁴⁵ Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II-III-IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, Cilt II, s. 115-118; Taha Niyazi Karaca, "Millî Mücadele'de Bozkır İsyancıları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 2004/1, s. 172-173.

⁴⁶ *ATASE, İSH*, 18/89; Karaca, agm., s. 173.

organize ederek talepte bulunma, aksi durumda İtalyanlara başvurma teşebbüsüne dikkat çekilmişti. İki idare arasında bu denli uyumsuzluk ve nefret, olumsuz sonuçlara yol açabilecek potansiyeldeydi. Üstelik geçimsiz kumandanların görevden alındığı bir ortamda, bu tavırda bir mülki memurun görevde kalması uygun olmayacaktı. İdarenin sağlıklı yürütülmesi, asayişin korunması adına Vali'nin İstanbul'a çağrılarak soruşturmaya tabi tutulması talep edilmişti.⁴⁷ Böylece, Harbiye Nezaretinin, Kolordu Kumandanının bu tespitlerine önem vererek durumu Dâhiliyeye iletği ve Nezaretin geçimsiz kumandanları görevden almasına atıfla aynısını Dâhiliye Nezaretinde de beklediği anlaşılmaktadır.

Vali'nin teşebbüslerine rağmen 12. Kolordu ve birlikleri buldukları bölgelerde el altından millî hareketi desteklemeye devam ediyorlardı.⁴⁸ Esasen Konya Valisi Cemal Bey, Kolordu aleyhinde faaliyetlerde bulunsa da Kolordunun Konya'daki varlığı önemliydi. Zira Valilik, emrindeki jandarma aracılığıyla asayişin sağlanması gerekirken bunda zorlanıyordu. Böylece Valiliğin bildirmesi üzerine Dâhiliye Nezareti, Harbiye Nezareti aracılığıyla asayişin temini konusunda 12. Kolordunun görevlendirilmesini isteyebiliyordu. Bu yüzden Harbiye de bölgedeki hadiselerle karşı Kolorduya emir verebilmekteydi. Nezaretin bir emrine Sâlâhattin Bey'in verdiği 21 Ağustos tarihli cevap, Kolordunun mıntıkasında ne zor şartlarda görev yaptığını ortaya koymaktaydı: Kolordu mıntıkasında siyasi olaylar yoksa da soygun, yağma, yol kesme, eşkıyalık, kız kaçırma gibi hadiseler hiç eksik değildi. Bu olaylara müdahale etmek için jandarma kumandanlığı tarafından her gün Kolordudan yardım isteniyordu. Haliyle Kolordu, unsurlarını asayiş olaylarında görevlendirmek mecburiyetinde kalıyordu. Bu yüzden zikredilen bölgelere birlik sevki halinde bölgedeki asayişin korunması zorlaşacağından vaziyetleri itibarıyla 57. Tümen veya 20. Kolordunun emredilen vazifeyle görevlendirilmesi uygun olacaktı.⁴⁹ Öte yandan bu eşkıyaların bir kısmının firar eden askerlerden olduğu ve pişmanlık duyarak Kolorduya katılmak üzere başvurdukları Kolordu tarafından Harbiye Nezaretine iletilmişti. Nezaret, pişmanlık duyup firar dışında suçla karışmayanların kabullerini, lakin diğer suçlara karışanlar hakkında mülki idarece tahkikat yapılacağını bildirmiş; durumu Dâhiliye Nezaretine de iletmişti.⁵⁰

⁴⁷ ATASE, İSH, 18/96.

⁴⁸ Yüksel, agm., s. 174.

⁴⁹ ATASE, İSH, 25/60.

⁵⁰ BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH, İ, UM), 19/1.

Bu arada Albay Sâlahattin Bey, 30 Ağustos 1919 tarihli kararla Harbiye Nezareti Merkez Dairesi Reisliğine atanmış;⁵¹ yerine Ali Sait Paşa (Orgeneral Akbaytugan) tayin edilmişti. Sâlahattin Bey, Konya'dan ayrılırken Sait Paşa'nın göreve başlaması ise 11 Eylül'de olmuştu.⁵²

Sivas Kongresi Sürecinde Kolordu ve Valilik Arasında Nüfuz Mücadelesi

12. Kolordunun Konya Valisi ile anlaşmazlık içinde olduğu ve kumandanının değiştiği süreçte Millî Mücadele'nin önemli bir merhalesi olan Sivas Kongresi icra edilmekteydi. Hükûmet, Kongre'nin toplanmasına yönelik engelleyici bir tutum sergileyerek kendisine bağlı vali ve mutasarrıflar vasıtasıyla girişimlerde bulunmuştu. Nitekim Vali'nin engellemesi yüzünden Konya delegeleri Kongre'ye katılmamıştı.⁵³ Hükûmetin Elazığ Valisi Ali Galip'i Kongre'yi dağıtmak üzere görevlendirmesi ve bunun ortaya çıkması üzerine Kongre, Damat Ferid Paşa Hükûmeti'nin ihanetini, padişaha ulaştırmak istemişti. Bunun Sadrazam tarafından engellenmesi karşısında 12 Eylül'den itibaren İstanbul ile ilişkilerin kesilmesine karar verilmişti.⁵⁴ Heyet-i Temsiliye'nin bu kararı, İstanbul ve Anadolu arasında ilk defa ciddi bir kopuşu ve nüfuz mücadelesini ortaya çıkartmıştı.

Çoğu Kolordular ve mülki idareler gibi 12. Kolordu da bu karara hemen uymuştu. Yeni kumandan Ali Sait Paşa yerel basına verdiği röportajında, Kolordusunun bütün birliklerinin millî harekete katıldığını bildirmişti. Bu yüzden de İstanbul ile iletişimin kesilmesi kararını uygulamıştı. Vali Cemal Bey ise buna karşı çıkmış, posta merkezi Kolordu tarafından kontrol altına alındığı için İtalyan işgalindeki istasyon üzerinden hükûmetle haberleşmeyi sürdürmüştü. Vali'nin tutumu karşısında vaziyetin tehlikesini gören Ali Sait Paşa ise 12. Kolordunun karargâhının Akşehir'e taşınması veya görevden affedilmesini talep etmişti.⁵⁵ Buna rağmen Harbiye Nezaretinden gelen

⁵¹ Mustafa Kemal Paşa, tıpkı Cemal Paşa'nın Konya'dan ayrılması hadisesinde olduğu gibi Sâlahattin Bey'in de kendisinden habersiz İstanbul'a gittiğini belirterek onun millî harekete ilişkin tereddütlü tavrını eleştirmiştir. Bkz. Atatürk, *Nutuk*, s. 48-49); Zira 7 Temmuz'da kolordu kumandanlarına gönderdiği emirde; görev yerlerini terk etmemesi ve görevini başkasına devretmemesi gerektiğini söylemişti. *ATBD*, S. 145, Temmuz 2019, Belge 129.

⁵² *BOA*, *BEO*, 4589/344141; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 84, 451.

⁵³ Avanas, *age.*, s. 80-81.

⁵⁴ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi Millî Mücadele Tarihi II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 118-120.

⁵⁵ Avanas, *age.*, s. 82-83; Mustafa Okuklu, *Fabrettin Altay*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009 s. 25-26.

cevapların, Sait Paşa'nın isteklerini dikkate almayarak Cemal Bey'in Dâhiliye Nezareti üzerinden ilettiği taleplere göre şekillendiği görölyüyordu.

Bu kapsamda Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa, 12. Kolorduya yolladığı 19 Eylül tarihli yazıda; bölgesinde millî hareketin öncü isimlerinden ve silahlı bir direniş hareketi oluşturma noktasında oldukça çekincesiz bir şekilde hareket eden- Beyşehir'deki 7. Süvari Alayı Kumandanı Binbaşı Nazım Bey'in çevredeki bazı yerlere taarruz ve halkı Kuvâ-yı Milliye'ye katılmaya teşvik edip katılmayanlara işkence yaptığını belirterek şu emri vermişti: 12. Kolordudan padişaha ve devlete sadık olanlar, derhal eşkiya Nazım üzerine hareket ederek bu şahsı yakalayacaktı. Emre itaat etmeyen her kim olursa haklarında icap eden kanuni işlem ciddiyetle uygulanacaktı. Bunun için Vali Cemal Bey, jandarma ve icap eden kuvvetle Kolorduyu takviye edecekti. Şefik Paşa ayrıca, Kolordu emrinde bulunan birlik kumandanlarının padişahın rızası haricinde harekâta katılmaması ve buna rağmen emre itaat etmeyenler varsa onların derhal yakalanması ve lazım gelirse en şiddetli şekilde cezalandırılmalarını emretmişti.⁵⁶ Göröldüğü gibi, Damat Ferid Paşa'nın kontrolündeki Harbiye Nazırı, Kolorduyu Millî Mücadele aleyhine tedbir almaya çağırıyordu.

Harbiye Nezareti, Kuvâ-yı Milliye'nin tecavüzkâr hareketlerinin sonlandırılması için 21 Eylül'de Kolorduya bir emir daha vermişti.⁵⁷ Cemal Bey, boş durmamış ve isyanda bulunduğunu iddia ettiği Beyşehir'deki Süvari Alayının lağvedilmesini talep etmişti.⁵⁸ Bununla da yetinmeyen Cemal Bey, 12. Kolordu komuta kademesine müdahale etmeye çalışmıştı. Sadarete gönderdiği 21 Eylül tarihli yazıda; Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Asım Bey'in, hükûmete karşı hareket eden subaylara (Millî Mücadeleciler) destek vermemesi nedeniyle başka bir göreve atanmaya çalışıldığını; bunu önlemek için Asım Bey'in 12. Kolordunun kurmay başkanlığına tayin edilmesini ve bu durumun Kolordu Kumandanı Sait Paşa'ya bildirilmesini istemişti.⁵⁹ Bunun üzerine Harbiye Nezareti, Kolorduya verdiği 21 Eylül tarihli emirde; Süvari Alayının lağvedileceğini ve kumandanı Nazım Bey'in de İstanbul'a gönderilmesini emretmiş, Binbaşı Asım Bey'in de Kolordu Kurmay Başkanı tayin edildiğini bildirmişti.⁶⁰ Bu emirler göstermekteydi ki hükûmet ve Harbiye Nezareti, Anadolu ile bir kopuşun

⁵⁶ HTVD, Sayı 46, Aralık 1963, Vesika 1074.

⁵⁷ HTVD, Sayı 9, Eylül 1954, Vesika 211; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 85.

⁵⁸ Nazım Bey, belgede sehven "Samî" Bey yazılmış olmalıdır. HTVD, Sayı 45, Vesika 1062.

⁵⁹ HTVD, Sayı 45, Eylül 1963, Vesika 1061.

⁶⁰ HTVD, Sayı 45, Vesika 1063; Daha sonraki bir evrakta 11. Süvari Alayı olarak belirtilmektedir. HTVD, Sayı 46, Vesika 1077.

yaşandığı bu dönemde kendisine bağlı Vali'nin önerileriyle ve çabalarıyla 12. Kolorduyu yapılandırmaya ve kendi kontrolü altına almaya çalışıyordu.

Vali'nin bu faaliyetlerine karşı halk, tepkisiz kalmamıştı. Bu çerçevede 12 Eylül 1919'de Konya'da Millî Mücadele destekçilerince organize edilen bir miting düzenlenerek hem Vali hem de işgal birliklerine karşı tepki gösterilmişti. Şüphesiz bu miting, Vali'yi zor durumda bırakmıştı.⁶¹

Esasen 12. Kolordu Kumandanı Ali Sait Paşa, gelen bu emirleri uygulamaya koymamışsa da Nezaretin bu tutumu ve Vali'nin faaliyetleri karşısında vazife yapmakta zorlanıyordu. Haddizatında talep ettiği üzere Nezaretin kendisini görevden almasıyla 25 Eylül'de İstanbul'a yola çıkmıştı. Buna karşı hükûmet, 12. Kolorduya Kara Sait Paşa tayin etmiş ve hızlıca Konya'ya hareket etmesini istemişti.⁶²

Hükûmetin bu girişimleri ve Cemal Bey'in bu denli millî hareket aleyhindeki eylemlerine karşı Heyet-i Temsiliye de harekete geçmiş; -Anadolu Hareketi'nin öncü isimlerden biri olan- Albay Refet (Bele) Bey'i gerekli yetkilerle Konya'ya göndermişti.⁶³ Bu sırada Konya'da Kolordu Kumandanlığını vekâletle Albay Şükrü Bey yürütüyordu. Hakkında birliğin lağvedilmesi ve kendisinin yakalanması kararı alınan 7. Süvari Alay Kumandanı Binbaşı Nazım Bey de birliğiyle Konya üzerine harekete geçmişti. Tüm bu gelişmeler üzerine Vali Cemal Bey, hayatından endişe ederek İtalyanlara başvurmuş ve 25 Eylül gecesi trenle İstanbul'a kaçmıştı. Şehrin önde gelenleriyle yapılan toplantıda Vali Vekillliğini Hadimli Mehmet Vehbi Efendi üstlenmişti.⁶⁴ Böylece hükûmetin Anadolu'daki dayanak noktalarından biri konumundaki Konya, nüfuzundan çıkmış ve Sivas Kongresi sonrası pek çok vilayette olduğu gibi bu büyük vilayet de Millî Hareketin kontrolüne girmişti.

Öte yandan Heyet-i Temsiliye'nin görevlendirmesi kapsamında 29 Eylül'de Konya'ya ulaşan Albay Refet Bey, başında bir kumandan olmadığı için fiili olarak 12. Kolordunun Kumandasını üstlenmişti. Hükûmetin yeni atadığı ve İstanbul'dan yola çıkan ve hatta Konya'ya yaklaşan Kara Sait Paşa'ya ise geri dönmesi için haber gönderilmişti.⁶⁵ Böylece Eylül ayı boyunca devam eden Anadolu-İstanbul nüfuz mücadelesinde 12. Kolordu, Millî Mücadele'den yana tutum benimsemişti.

⁶¹ Güven, agm., s. 281.

⁶² HTVD, Sayı 46, Vesika 1077.

⁶³ Atatürk, *Nutuk*, s. 170-171.

⁶⁴ Güven, agm., s. 281-282.

⁶⁵ Altay, *age.*, s. 192; Avanas, *age.*, s. 85.

Bozkır'daki Ayaklanmalarda 12. Kolordunun Aldığı Tedbirler

Konya Vilayeti'nde Millî Mücadele'nin önündeki en büyük engel konumundaki Cemal Bey, şehri terk etse de onun aylardır oluşturduğu algı neticesinde hükûmete taraftar olan bazı kesimlerce millî hareket, asilik olarak nitelendiriliyordu. Bunun en somut yansımasıysa Bozkır kazasında görülmüştü. Nitekim Hürriyet İtilaf Fırkasının Konya şubesindeki etkin isimlerinden ve Vali ile yakın olan Zeynelâbidin Efendi, Anadolu Hareketi ile hükûmetin nüfuz mücadelesinin son aşamada olduğu Eylül ayının sonlarında akrabaları ile birlikte Kuvâ-yı Milliye'ye karşı köylüleri kışkırtmıştı. Böylece 26 Eylül'den itibaren bir kısmı silahlanan 1.000 civarında köylüden oluşan grup; 27 Eylül'de Bozkır'a girerek jandarmaların silahlarını almış, askerlik şubesindeki askerler ile Kolordudan bazı subayları alıkoymuş, silah ve cephaneliği yağmamışlardı. Vaziyeti öğrenen 12. Kolorduya bağlı bölgeye en yakın birlik olan Seydişehir'deki süvari bölüğü harekete geçmişti. Asiler, nizami birliklere karşı koymuş ve birlik bölgeye girememişti. Konya'da bulunan Albay Refet Bey ise derhal Bozkır'a bir nasihat heyeti göndermişti. Sonunda asiler ikna edilmiş, tuttıkları asker ve subayları serbest bırakmış, buna karşılık Bozkır'a millî kuvvetlerin gelmemesini istemişlerdi. Böylece 4 Ekim'de bu ilk girişim sona ermişti.⁶⁶

Ancak tedbir amaçlı 12. Kolordudan bazı birlikler ile Afyon'dan bazı Kuvâ-yı Milliye müfrezeleri bölgenin yakınlarına sevk edilmişti. Bunu öğrenen Bozkır'daki isyancılar, 20 Ekim'de tekrar harekete geçmişti. Üstelik aldıkları bazı silah ve cephaneleri teslim etmeyen köylülerin de katılımıyla yeniden Bozkır'a hâkim olan isyancılar, Millî Mücadele'ye karşı olduklarını ve bölgeye gönderilen birliklerin geri çekilmesini talep etmişlerdi. Talepleri reddedilince köylerden adam toplamaya başlamış ve yaklaşık 3.000 kişiye ulaşmışlardı. Gönderilen nasihat heyetini dinlemeyen asilerin üzerine Afyon'dan gelen Yarbay Arif Bey komutasındaki Kuvâ-yı Milliye birlikleri gönderilmişti. 24-26 Ekim arasında gerçekleşen çatışmalarda asiler kayıplar yaşayarak geri çekilse de teslim olmamışlar; ⁶⁷ aksine Karaman istikametine çekilmeleri, isyanın çevre bölgelere yayılmasına neden olmuştu. 12. Kolordu Kumandanlığı durumu yakından takip etmiş ve 41. Tümenine verdiği emirde tedbir alınmasını istemişti.⁶⁸

Takip harekâtı sürerken Albay Fahreddin Bey, Konya'ya ulaşarak Kolordusunun başına geçmiş ve hızlıca Çumra'ya giderek askerlerini teşvik etmişti. 41. Tümenin 132. Piyade Alayı ve Kuvâ-yı Milliye asileri takip ediyordu.

⁶⁶ Erdaha, *age.*, s. 275, 278; Avanas, *age.*, s. 101-102; Karaca, *agm.*, s. 176-178.

⁶⁷ Erdaha, *age.*, s. 278-279; Avanas, *age.*, s. 102-104; Karaca, *agm.*, s. 178-181.

⁶⁸ Yüksel, *agm.*, s. 176.

28-29 Ekim ve 2 Kasım'da asilerle çatışmalar olmuştu. Nihayetinde Bozkır'a girilmesiyle isyan 4 Kasım'da kontrol altına alınmıştı.⁶⁹ Bununla beraber Heyet-i Temsiliye, 4 Kasım 1919 tarihli kararıyla 12. Kolordu Kumandanı Fahreddin Bey'den, bölgede fitne ve fesadın kökünün kazınması, asayişin sağlanması ve millî teşkilatın gelişmesi için gayret gösterilmesini istemişti.⁷⁰

Sonuç olarak, Sivas Kongresi ile ciddi şekilde ortaya çıkan Anadolu Hareketi ve İstanbul arasındaki nüfuz mücadelesi, Konya özelinde Bozkır'daki hadiselerde kendini göstermiş; buna mukabil 12. Kolordu tarafından bu isyan girişimleri bertaraf edilmişti.

Ali Rıza Paşa Hükûmeti Dönemi'nde 12. Kolordunun Faaliyetleri

12. Kolorduda Teşkilat Düzenlemeleri

Sivas Kongresi sonrası kısa sürede Anadolu'da otoritesini kaybeden ve yoğun tepkiler karşısında zor durumda kalan Ferid Paşa Hükûmeti istifa etmiş ve 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükûmeti kurulmuştu. Yeni Kabinede, 2. Ordu Müfettişi olarak temmuz ayına kadar Konya'da bulunan Cemal Paşa Harbiye Nazırı olmuştu. Kendisi, Millî Mücadele'nin etkin üyelerinden biri olması hasebiyle hükûmet ve Heyet-i Temsiliye arasında bir köprü vazifesi üstlenecekti.⁷¹

Şüphesiz, önceki Harbiye Nezaretinin emir ve uygulamaları nedeniyle bir süredir kolordular ve kumandanları zorluklarla karşılaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa da son dönemde yaşananların telafî edilmesine yönelik Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile yazışmalara başlamıştı. Bu kapsamdaki taleplerinden biri, 12. Kolordu Kumandanlığına Albay Refet Bey'in tayin edilmesiydi;⁷² zira bu sıralarda Refet Bey, otoriteyi tesis etmek üzere Konya'ya gelmişti.

Bununla birlikte 14 Ekim 1919 tarihli kararla Albay Fahreddin Bey, yeniden 12. Kolordu Kumandanlığına atanmıştı.⁷³ Cemal Paşa buna yönelik tebliğinde,

⁶⁹ Altay, *age.*, s. 191-193.

⁷⁰ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, 3. bs. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 44.

⁷¹ Selçuk Duman, *Ali Rıza Paşa Hükûmeti (2 Ekim 1919-3 Mart 1920)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1998, s. 61-73; Zekeriya Türkmen, "Ali Rıza Paşa Hükûmeti Kuvâ-yı Milliye İlişkileri: Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın Kuvâ-yı Milliye'nin Desteklenmesi Yolundaki Gizli Emir ve Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi*, Cilt XVI, Sayı 46, Mart 2000, s. 38-57; Dursun Gök, *Mersinli Cemal Paşa İkinci Ordu Müfettişliği ve Harbiye Nazırlığı*, 2. bs. Gençlik Kitabevi Yayınları, Konya, 2015, s. 50-83.

⁷² Türkmen, *age.*, s. 208; Okuklu, *agt.*, s. 29, 33.

⁷³ BOA, BEO, 4595/344587.

Mustafa Kemal Paşa'nın bunu memnuniyetle kabul ettiğini belirtmişti.⁷⁴ Albay Fahreddin Bey ise 25 Ekim'de Konya'ya ulaşarak yeniden kolordusunun başına geçmişti. Mustafa Kemal Paşa'ya yolladığı yazısında; vazifesine başlaması nedeniyle şükranlarını sunduğunu, Kolordusunun emirlerini yerine getirmeyi şerefli bir vazife bildiğini belirtmişti. Kemal Paşa ise verdiği cevapta; bu hassas ortamda Konya gibi mühim mıntukada Fahreddin Bey gibi kıymetli bir kardeşinin bulunmasından dolayı memnun olduğunu, ortak ideal olan devleti ve milleti esaretten kurtarmak hususunda beraberce çalışılacağını belirterek Kolordudaki arkadaşlara selamlarını iletmişti.⁷⁵

Öte yandan yeni Harbiye Nezareti, Anadolu'daki Yunan ilerleyişi ve sahadaki ihtiyaçlar sebebiyle Batı'daki Kolorduların teşkilatları ve sorumluluk sahasında bazı düzenlemelere gitmişti. Nezaretin 18 Ekim tarihli emriyle, 20. Kolordu emrindeki 23. Tümen (Afyon) ile mülga 17. Kolordunun bağılı olup bağımsız olarak Denizli'de bulunan 57. Tümen, 12. Kolordunun emrine verilmişti. Niğde'deki 11. Tümen ise 20. Kolorduya dâhil edilmişti. Böylece 12. Kolordunun yeni ana ast birlikleri 23, 41 ve 57. Tümenler olmuş; Uşak, Afyon ve Denizli 12. Kolordu mıntukasına, Niğde ve Ereğli ise 20. Kolordu mıntukasına alınmıştı.⁷⁶ İlaveten Beyşehir'deki 7. Süvari Alayının lağvedilmesinden imtina edilmiş olup bu Alay, ilerleyen aylarda 12. Kolordu emrinde Batı Cephesi'ne sevk edilecekti.⁷⁷ Tüm bu yapılanma ile Kolordunun bir cephesi Adana sınırında Fransızlara, diğer cephesi ise İzmir hattında Yunan ordusuna yönelmişti. Güneyde ise Antalya-Isparta hattında İtalyanlar bulunuyordu.

Bu atama ve düzenlemelerden sonra 12. Kolordunun birlikleri ve konuş yerleri şu şekildeydi:

- Konya'daki 12. Kolordu karargâhına doğrudan bağlı 7. Süvari Alayı, topçu, istihkâm ve hizmet taburları; muharebe, uçak ve istihkâm bölükleri; sanatkâr takımı ile askerî hastane, ayrıca diğer tümenlerden iki piyade alayı Konya ve ilçelerindeydi.

- Afyonkarahisar'daki 23. Piyade Tümeni, 68. 69. ve 159. Piyade ve 23. Topçu Alayından kuruluydu. Birlikleri, Afyon'un yanı sıra Uşak, Denizli ve Alaşehir'deydi.

⁷⁴ Altay, *age.*, s. 191.

⁷⁵ *ATBD*, Sayı 77, Eylül 1975, Belge 1700.

⁷⁶ Altay, *age.*, s. 202; Türkmen, *age.*, s. 53.

⁷⁷ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Birinci, İkinci İnönü, Ashbanlar ve Dumluşınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 - 15 Nisan 1921)*, Cilt 2, Kısım 3, 3.bs, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s. 52-53, 60; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 147, 418.

- Konya'daki 41. Piyade Tümeni, 131., 132. ve 139. Alaylardan kuruluydu. Birlikleri Konya ve ilçeleri ile Karaman'daydı.

- Aydın/Nazilli'deki 57. Tümen ise 135., 175. ve 176. Alaylardan müteşekkildi. Birlikleri; Denizli, Sarayköy, Çine ve Köşk, Burdur, Antalya'da konuşluydu.⁷⁸ Görüldüğü gibi, 12. Kolordunun kadro-teşkilatı, ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmişti.

Albay Fahreddin Bey, mevcut vaziyeti hatıratında; Kolordunun Harbiye Nezaretine bağlılığını sürdürerek el altından Mustafa Kemal Paşa'ya yardım ettiğini, Sivas'taki komutanlar toplantısına da Kurmay Başkanı Binbaşı Şemsettin Bey'i gönderdiğini ve Kolordunun daima kendisine yardımcı olacağını iletmesini istediğini, ayrıca Millî Mücadele'de şahsen görev almak isteyenlerin Kolordudan ayrılarak Kuvâ-yı Milliye'ye katıldığını belirtmişti.⁷⁹

12. Kolordunun Müdafaa-i Hukuk Teşkilatlarına Desteği

Kolordudan bu süreçte beklenen bir diğer önemli sorumluluk ise millî teşkilatlara verilecek desteğe ilişkindi. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa, Konya Valiliğine gönderdiği 30 Eylül'deki yazısında, şehirde hızlıca millî teşkilatın oluşturulmasını istemiş; bunun üzerine şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla 8 Ekim'de Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. 12. Kolordu da bu konuda teşvik edici bir rol üstlenmiş; Cemiyetin ilk çalışma ofisi, Kolordu karargâhındaki bir çalışma odası olmuştu.⁸⁰

Heyet-i Temsiliye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin etkinliğinin, tüm bölgelere yayılması ve Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılmasını oldukça önemsiyordu. Konuya ilişkin Mustafa Kemal Paşa, Albay Fahreddin Bey'e gönderdiği 27 Kasım 1919 tarihli şifrede; millî teşkilatların önemine değinerek bu teşkilatın mahallî temsilciliklerinin henüz çoğu yerde oluşturulmadığına dikkat çekmiş; buna yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti. Ayrıca devam eden mebus seçimlerinin sıkıntısız gerçekleştirilebilmesi sorumluluğunun da kolordu komutanlarına verildiğini bildirmişti.⁸¹

Nitekim Konya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin işleyişi ve üyeleri arasındaki uyumsuzluk üzerine bazı suistimallerin olduğuna dair şikâyetler gelmiş; Heyet-i Temsiliye 12. Kolordudan bilgi istemişti. Huzursuzluğun

⁷⁸ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 146-147. 57. Tümen, bir süre sonra Aydın'dan Denizli'ye çekilecekti. *Aynı yer*, s. 139-140, 531, Kuruluş 3.

⁷⁹ Altay, *age.*, s. 193.

⁸⁰ Avanas, *age.*, 64-65; Kolordu bölgesindeki diğer bölgelerde de -Karaman gibi- Cemiyetin şubeleri kurulmaya başlamıştı. Yüksel, *agm.*, s. 175.

⁸¹ *ATBD*, Sayı 113, Belge 4183.

çözülememesi nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, Albay Fahreddin Bey'den teşkilatın yeniden şekillendirilerek etkin hale getirilmesini istemişti. Böylece eski yönetimin yerine Millî Mücadele için aktif bir şekilde görev alabilecek kişilerden oluşan yeni bir heyet oluşturulmuştu.⁸²

Bu sırada Harbiye Nezaretinden gelen 3 Aralık tarihli emirde, askerî personelin Kuvâ-yı Milliye'ye asker toplamaması, bu gibi teşebbüste bulunanlar hakkında yasal işlem yapılması istenmişti. Orduya düşen görev, halktan da buna yönelik girişimde bulunanlara karşı hükûmetle koordineli olarak görevlerini yerine getirmesiydi.⁸³ Anlaşıldığı üzere, 12. Kolorduya Millî Mücadele'ye etkin destek vermesi ve destek sağlamaması gibi birbirine zıt emirler geliyordu.

Batı Cephesi'ne Yönelik Kararlar ve 12. Kolordunun Durumu

Batı Cephesi'nde Yunan ordusu, İzmir'in işgalinden sonra durmayarak Bergama-Ayvalık, Manisa-Turgutlu ve Aydın-Nazilli'ye ilerleyerek bu bölgeleri işgal etmeye başlamıştı. İtilaf devletleri adına General Milne, bir hat çekerek Yunan ve Türk ordusu arasında sabit bir hat belirlense de Yunanlılar, her fırsatta Anadolu'nun içlerine girmek için fırsat kolladığından Ekim 1919'da yeniden saldırıya geçerek tarafsız bölgeyi de işgal etmişlerdi.⁸⁴

Yunan ordusuna karşı bölgede yerel direnişin simgesi olan Kuvâ-yı Milliye birlikleri mücadele ediyordu. Gelişmelere ilişkin malumat ise bölgedeki 57. Tümen'den 12. Kolorduya gönderiliyordu.⁸⁵ Tabiatıyla Kuvâ-yı Milliye'nin acilen desteklenmesi gerekliydi. Nitekim Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Batı'daki kolordulara 16 Kasım 1919'da gönderdiği yazıda; bölgedeki millî unsurların teşkilatlandırılıp Kuvâ-yı Milliye'nin desteklenmesini istemişti.⁸⁶ Bir diğer yazısında, Cephe'deki vaziyetin gündün güne ciddileştiğini ve İstanbul'dan temin edilecek 400 bin liranın bu cephelerin ihtiyacına tahsis edilmesi için Harbiye Nezaretine başvurulduğunu bildirmiş; 12. Kolordunun da Kuvâ-yı Milliye'ye destek olarak acilen silah, cephane ile makineli tüfek ve topçu birliği göndermesini istemişti.⁸⁷

⁸² Avanas, *age.*, s. 66-69.

⁸³ *ATBD*, Sayı 113, Belge 4184.

⁸⁴ Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde 'Milne Hattı'", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, Temmuz 1991, s. 567-575.

⁸⁵ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 33-37.

⁸⁶ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 140.

⁸⁷ Atatürk, *Nutuk*, s. 330; Baykal, *age.*, s. 64.

Böylece ilk etapta Batı Cephesi 12 ve 14. Kolordular arasında taksim edilse de Cephe'deki durumun kötüleşmesi ihtimaline binaen Harbiye Nezareti ve Heyet-i Temsiliye arasında gizli seferberlik planları yapılmaya başlanmıştı. Bu doğrultuda Nezaret, bölgedeki 12 ve 14. Kolordulara yolladığı emirde; Yunan işgali altındaki bölgeler ile muhtemel harekât sahalarına yönelik keşiflerin yapılarak tafsilatlı raporların gönderilmesini istemişti.⁸⁸ Nezaret ayrıca, seferberlikle ilgili harp durumu kadrosuna göre ihtiyaç duyulacak personel ve silah ikmaline göre hazırlık yapmalarını kolordulara emretmişti.⁸⁹

Heyet-i Temsiliye ise Mustafa Kemal Paşa başkanlığında 16-28 Kasım tarihleri arasında Sivas'ta yapılan toplantıda şu önemli kararları almıştı: Millî teşkilatların güçlendirilip genişletilmesi için kolordu komutanlarının mıntıklarında askeralma teşkilatları vasıtasıyla girişimde bulunmaları, mülki idarenin millî harekete desteğini sağlamaları ve askeralma işlerine riyaset etmeleri.⁹⁰

Esasen Heyet-i Temsiliye Yunan ileri harekâtının mecburi bir seferberliği ortaya çıkaracağını bildiğinden 31 Aralık 1919'da Batı'daki kolordulara yolladığı yazıda; Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgal planlarından bahsetmişti. Böyle bir durumda ordu seyirci kalmayacak ve Yunanlıları Anadolu'dan çıkartmak için bütün gücüyle harekete geçecekti. Dolayısıyla birliklerin hızlıca seferber edilerek ikmal ve eksiklerinin tamamlanması gerekiyordu. Bu tasarı, Harbiye Nezaretine de iletilmişti.⁹¹

Bu emirler üzerine Kolordu Kumandanı Albay Fahreddin Bey, Konya'daki bütün subayları Kolordu karargâhına çağırarak son gelişmeleri izah etmiş; Yunan ordusunun İzmir'i ilhak etme projesine karşı benimsenecek hareket tarzını anlatarak muhtemel savaşa hazırlanmalarını istemişti.⁹²

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzalı 9 Ocak 1920 tarihli ilk seferberlik planında ise 12. Kolordu birlikleri hızlı bir şekilde seferber vaziyete geçecekti. Bu bağlamda Kolordudan bazı birlikler Alaşehir'de bazı birlikler ise (23. Tümen) Akhisar'da toplanacaktı. 12. Kolordu ayrıca bir kolordu karargâhı teşkil ederek bu karargâhı taarruz için iki toplanma merkezinden biri olan Alaşehir'e gönderecekti. Seferberlikte 12. Kolordu, Batı'daki diğer iki kolorduyla

⁸⁸ HTVD, Sayı 20, Haziran 1957, Vesika 508.

⁸⁹ HTVD, Sayı 20, Vesika 509.

⁹⁰ Altay, *age.*, s. 194-195; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 67-68.

⁹¹ HTVD, Sayı 20, Vesika 510.

⁹² Altay, *age.*, s. 211.

birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girecekti.⁹³ Böylece muhtemel bir seferberlikte, Yunan ordusuna karşı icra edilecek taaruzda ilk görev alacak iki kolordudan birinin 12. Kolordu olması planlanmıştı.

Harbiye Nezareti ise bir süredir üzerinde çalışılan gizli seferberlik planını, 25 Şubat'ta yayımlanmıştı. Buna göre İzmir'in Yunanlılarca ilhakı durumunda Kuvâ-yı Milliye demiryolları, silah ve cephane depoları ile stratejik noktalara el koyacaktı. 12, 14 ve 20. Kolordular hükûmetle alakalarını keserken diğer kolordular şimdilik bağılıklarını koruyacaklardı. Böylece İtilaf devletlerinden gelecek baskılar karşısında hükûmet 12. Kolordunun olduğu grubu isyan etmiş kabul ederek bir şey yapamayacağını ancak nasihat heyeti göndereceğini belirtecekti.⁹⁴ Bu plan değerlendirildiğinde, Batı Cephesi'ndeki Yunan ilerleyişi esas tehlike olduğundan bu bölgedeki kolorduların inisiyatifi ele alarak icap ettiğinde savaşa girmesi öngörülmüştü. Aynı şekilde bu plan Harbiye Nezareti ve Heyet-i Temsiliye arasındaki iş birliğini de gösteriyordu.

Nitekim bu süreçte Harbiye Nezareti, kolorduların gizlice Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemesine dair bir talimatname hazırlamıştı. Söz konusu kuvvetlerin iâşe ve ikmalî, buldukları bölgelerdeki kolordularca karşılanacaktı. Bu doğrultuda 12. Kolordu, Yunan ordusuna karşı savaşan Kuvâ-yı Milliye'ye maddi ve malzeme olarak yardımlar göndermeye başlamıştı.⁹⁵ Görüldüğü üzere, Harbiye Nezareti, büyük bir risk alarak Yunan ilerleyişini durdurmak üzere kolordulara kısmen de olsa yetki vermişti.

Öyle ki, Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemek üzere 12. Kolorduya gizlice para gönderilmişti.⁹⁶ Hâlbuki bu zamana kadar önceki hükûmetlerin politikası gereği kolordulardan; işgallere karşı herhangi bir direniş göstermemesi, sadece sorumluluk sahalarında Mütareke şartları gereği emniyet ve asayişî sağlamaları beklenmişti.⁹⁷ Bu açıdan Millî Mücadele'ye taraftar olan Cemal Paşa'nın aldığı inisiyatifle Nezaretin politikasının esaslı bir değişim geçirdiği anlaşılmaktadır.

⁹³ *HTVD*, Sayı 20, Vesika 519/2.

⁹⁴ Bu planda muhtemel gelişmelere karşı farklı harekât ve seferberlik planları da bulunmaktaydı. bkz. *HTVD*, Sayı 21, Eylül 1957, Vesika 538; Türkmen, *age.*, s. 228-229.

⁹⁵ Türkmen, *age.*, s. 223-225; Mustafa Kemal Paşa bu süreçte 12. Kolordunun Aydın Cephesi'ne yardım etmekle meşgul olduğunu belirtmektedir. Atatürk, *Nutuk*, s. 347.

⁹⁶ Türkmen, *age.*, s. 235; Gök, *age.*, s. 103-111.

⁹⁷ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 163.

12. Kolordunun Güney Cephesi ve Diğer Bölgelere Destekleri

12. Kolordunun, Millî Mücadele'nin etkinlik kazandığı ve özellikle Yunan ilerleyişine karşı Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemeye başladığı 1919 yılı sonlarında, aynı zamanda diğer bölgelere yönelik de görev ve sorumluluklar üstlendiği takip edilmektedir. Bir cephesi güneye bakan Kolorduya, başta Adana-Mersin bölgesine yönelik olmak üzere direktifler gönderiliyordu. Bu minvalde Harbiye Nezareti tarafından Kolordu Kumandanlığına yollanan 7 Aralık 1919 tarihli yazıda; Fransızların Pozantı'dan Çamardı hattına doğru bir yol yaptıklarının ve 700 kadar silahın Kayseri'ye gönderildiğinin haber alındığını bildirmişti. Şayet burası işgal edilirse bölgedeki Kolorduların birbiriyle olan bağlantıları kopacaktı. Bu girişimin, Sykes-Picot Anlaşmasının uygulanması ihtimali sebebiyle Fransızların hareketlerinin gözden kaçırılmadan takibi ve müteyakkız olunması gerekliydi.⁹⁸

Heyet-i Temsiliye ise Adana ve çevresindeki direnişin askerî olarak desteklenmesini istiyor; Kolorduya bu doğrultuda talimatlar veriyordu. Keza Adana'daki idari makam ve Kuvâ-yı Milliye unsurlarına verdiği bazı emirleri de Kolordu vasıtasıyla ulaştırıyordu.⁹⁹ Esasında Sivas Kongresi'nden sonra Güney Cephesi üçe bölünürken Adana-Mersin hattı 20. Kolordunun sorumluluğuna, batısı ise 12. Kolordunun sorumluluğuna bırakılmıştı.¹⁰⁰ Ancak 12. Kolordu, 20. Kolordu emrine verilen 11. Tümen aracılığıyla Adana-Mersin hattına silah ve cephane desteği sağlamıştı.¹⁰¹ Heyet-i Temsiliye bölgenin daha fazla desteklenmesi adına 12. Kolorduya gönderdiği 11 Şubat 1920 tarihli bir emirde, Adana-Pozantı demiryolunun güneyine gerektiren miktarda Kuva-yı Milli birliği sevk etmesini istemişti. Bu birlikler bölge halkından da takviye edilerek Mersin ve Tarsus'taki Fransız işgal kumandanlıklara bölgeyi tahliye etmeleri için nota verilecekti. Kabul etmedikleri takdirde sonuna kadar mücadele düsturuyla harekete geçeceklerdi. 12. Kolordu da bu hareketi sevk ve koordine edecekti.¹⁰² Bu çerçevede 12. Kolordudan görevlendirilen Binbaşı Emin Bey ile Milis Yüzbaşısı Aslan Beyler, birer gönüllü müfreze oluşturarak Mersin ve Silifke

⁹⁸ HTVD, Sayı 11, Mart 1955, Vesika 276.

⁹⁹ Heyet-i Temsiliye'den -12. Kolorduya vasıtasıyla- Adana Valiliğine gönderilen 10-11 Ocak 1920 tarihli yazılar. HTVD, Sayı 16, Haziran 1956, Vesika 419, 423; Adana Heyet-i Merkeziyesi tarafından -12. Kolorduya vasıtasıyla- Heyet-i Temsiliye Riyasetine gönderilen ve oradan alınan cevap. 15 Aralık 1919 tarihli yazı. HTVD, Sayı 17, Eylül 1956, 20, Vesika 425-426, 430; Heyet-i Temsiliye'den -millî teşkilatın Maraş ve Hatay bölgesi beyetlerine ilişkin- 12. Kolorduya gönderilen 7 Aralık 1919 tarihli yazı. Baykal, *age.*, s. 71.

¹⁰⁰ Altay, *age.*, s. 205; Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi, s. 75; Çelik, *age.*, s. 162-163, 267, 274-294.

¹⁰¹ Süleyman Hatipoğlu, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 74-79, 105, 108-110.

¹⁰² HTVD, Sayı 15, Mart 1956, Vesika 401.

hattına gönderilmişti. İlâveten Kolordu envanterinden gizlice silah ve cephane sevk edilmişti.¹⁰³ Haziran 1920'den sonra 11. Tümenin Batı Cephesi'nde sevk edilecek olması dolayısıyla 12. Kolordunun Karaman ve Konya'da konuşlu 41. Tümen'i Pozantı'ya sevk edilmişti. Böylece Adana Cephesi'nde hareket merkezi Pozantı, Kuvâ-yı Milliye'yi koordine eden birlik ise 41. Tümen olmuştu.¹⁰⁴ Bu bakımdan sorumluluk sahasının Adana bölgesine sınırdaş olması sebebiyle 12. Kolordunun bölgedeki millî harekete ilişkin süreçlerde aracı ve koordinatör bir rol üstlendiği görülmektedir.

Öte yandan bu süreçte 12. Kolordu, birliklerinin bulunmadığı ve Yunan işgaline uğrayan Ege Bölgesi ile İtalyan işgal sahasındaki Burdur, Isparta ve Antalya hattındaki gelişmeler, millî hareketin durumu, işgal unsurların hareketliliği gibi konularda Harbiye Nezareti ve Heyet-i Temsiliye'nin bilgi alması ve bölgeye dair verdiği emirlerde aracı oluyordu.¹⁰⁵ Bu arada İtalyanlar, Konya'dan çekilme kararı almıştı. Konuya ilişkin Fahreddin Bey'in Harbiye Nezareti ve diğer kolordulara yolladığı 14 Mart tarihli telgrafta; İtalyanların şehri terk ettiği haberi verilmişti.¹⁰⁶

Sonuç olarak, 12. Kolordunun, Ali Rıza Paşa Hükûmeti Dönemi'nde Harbiye Nezaretinin de ılımlı tutumuyla hem Batı hem Güney Cephesi'nde Millî Mücadele'nin gelişimi ve etkinliğine yönelik koordinatör bir rol üstlendiği ifade edilmelidir.

İstanbul'un İşgali Üzerine 12. Kolordunun Durumu

16 Mart'ta başkent İstanbul'un İtilaf devletlerince resmen işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart'ta tüm kolordulara ve mülki makamlara bir genelge yollamıştı. Başkentteki önemli tüm binaların işgal edildiğini, resmi makamlarla güvenli haberleşmenin mümkün olmadığını, askerî-mülki erkânın Heyet-i Temsiliye ile bağlantılarını koruyacağını bildirmişti.¹⁰⁷

¹⁰³ Altay, *age.*, s. 205.

¹⁰⁴ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s. 152, 171-173; Çelik, *age.*, s. 163; Nejla Günay, "Mersin'in İşgali ve Kurtuluşu", *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 4, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 236.

¹⁰⁵ *Burdur Abz-ı Asker Riyasetinden Antalya, Isparta ve Burdur hattına yönelik -12. Kolordu aracılığıyla- Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen 18 Aralık 1919 tarihli rapor*. HTVD, Sayı 12, Haziran 1955, Vesika 295; *Harbiye Nezaretinin -İtalyanların işgal bedeflerinden bahisle icraatlarına karşı hareket tarzına dair- 12. Kolorduya gönderdiği 27 Ocak 1920 tarihli şifre*; bk. Köstüklü, *age.*, s. 50; *12. Kolordudan Antalya'daki mülk erkâna dair- Harbiye Nezaretine gönderilen 1-2 Şubat 1920 tarihli rapor*. ATASE, İSH, 59/95; *Mustafa Kemal Paşa'nın -İtalyanların Burdur-Antalya hattında yolcu taşımacılığı yapmasının engellenmesi hakkında- Kolorduya gönderdiği 26 Nisan 1920 tarihli emir*. Köstüklü, *age.*, s. 42-43.

¹⁰⁶ Avanas, *age.*, s. 36.

¹⁰⁷ *ATBD*, Sayı 82, Ekim 1982, Belge 1796.

Heyet-i Temsiliye esas olarak İstanbul'un işgali nedeniyle askerî ve mülki idareden İstanbul ile bağlantılarını kesmelerini istemişti. Fakat 12. Kolordu Kumandanı Fahreddin Bey, tedbirli davrandığı için ilk etapta Harbiye Nezaretine bağlı kalmak istemişti.¹⁰⁸ Konya Valisi de aynı tutum içerisindeydi.¹⁰⁹ Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye, Albay Refet Bey'i Fahreddin Bey ile Kolordu karargâhından bazı subaylar, Konya Valisi ve ileri gelenlerini Ankara'ya getirmek üzere görevlendirmişti. Bu durum Fahreddin Bey açısından emrivaki olsa da Refet Bey'in davetine itiraz etmemiş; Heyet, 3 Nisan'da Sarayönü'nden hareketle Ankara'ya gitmişti. Neticede Mustafa Kemal Paşa ile görüşülerek Konya'nın Millî Mücadele'ye desteği iletilmiş ve bir problem kalmamıştı.¹¹⁰

Ancak Fahreddin Bey, Ankara'ya bu şekilde götürülmesinin otoritesini sarstığını, komutanlık vakarını kırdığını belirterek istifasını vermişti. Mustafa Kemal Paşa, bu kararı beğenmese de Fahreddin Bey'in ısrarı üzerine Albay İsmet Bey'i (İnönü) Kolordu Kumandanı tayin etmesiyle bu iki kumandan ve Konya'dan gelenler hep birlikte Konya'ya dönmüşlerdi.¹¹¹ Fahreddin Bey, 6 Nisan'da kurmaylarını karargâha çağırarak Kolordunun bugüne kadar hükûmete ve padişaha bağlı kaldığını, gelişen olaylar karşısında ise hükûmetin tavrının ihanete vardığını, vaziyet düzelinceye kadar İstanbul'dan değil Heyet-i Temsiliye'den emir alacaklarını, kendilerinin bunu kabul edip etmediklerini sormuştu. Kolordu personelinin hepsi kabul edince Fahreddin Bey, Albay İsmet Bey'e Kolordu Kumandanlığını devretmişti. Aynı gün akşam İsmet Bey, onun

¹⁰⁸ Bu konuda Fahreddin Bey, hareketinin sebebi hakkında; herkesin saygı gösterdiği Fevzi Paşa'nın Harbiye Nazırı olması dolayısıyla hükûmete karşı zorluk çıkartmayıp onu desteklemeye karar verdiğini; ancak Ankara'nın bu cylemini beğenmediğini belirtmişti (Altay, *age.*, s. 221-222); Fahreddin Bey, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Paşa'ya gönderdiği 26 Mart tarihli yazıda ise bağlı bulunduğu Harbiye Nezareti ile bir haftadır irtibat sağlayamayınca kendisine kanuni bir merci bulmak istediğini, bu kapsamda en kıdemli komutan olması hasebiyle 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ile irtibata geçtiğini ve kendisinin de bağlılığını kabul ettiğini belirtmiştir. Üstelik Yusuf İzzet Paşa da Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın kendine ulaştırdığı mütareke hükümlerine uyulması emirlerinden bahisle hükûmetle ilişkinin kesilmesinin pek ağır bir karar olduğunu belirtmişti. (Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 561-566); Bu konuda Ali Fuat Paşa da söz konusu 26 Mart tarihli yazıda belirtildiği şekilde Fahreddin Bey'in hareketini zikretmektedir. Ona göre (12. ve 14. Kolordu Kumandanları, vaziyetin maksadını ve ciddiyetini anlamayarak böyle hareket etmişler ve işgale karşı hızlı reaksiyon gösterilmesine bilmeden mani olmuşlardı. Fakat Ali Fuat Paşa, özellikle Fahreddin Bey'in bir an önce durumu idrak edeceğini belirterek bu konuda bir yazıyı Mustafa Kemal Paşa'ya göndermişti. Ali Fuat Paşa'nın nakline göre Mustafa Kemal Paşa, "Bu arkadaşlar, memleketin sürüklenmekte olduğu felaketi bala anlamıyorlar." demişti. Bkz. Cebesoy, *age.*, s. 324-335.

¹⁰⁹ Tansel, *age.*, Cilt III, s. 60-61; Sabahattin Selek, *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, Doğan Kitap, 2020, s. 581-601, 654.

¹¹⁰ Altay, *age.*, s. 229-233.

¹¹¹ Altay, *age.*, s. 233.

Millî Mücadele'ye ve Mustafa Kemal Paşaya bağlılığını telgrafla Ankara'ya bildirince Fahreddin Bey, yeniden 12. Kolordu Kumandanı tayin edilmiş; İsmet Bey Ankara'ya dönmüştü.¹¹² Böylece 12. Kolordu da diğer kolordular gibi İstanbul'un emrinden çıkarak Ankara'da açılan TBMM Hükûmeti'nin emrine girecekti.

Konya'da Millî Harekete Karşı Girişimler ve 12. Kolordunun Tedbirleri

Bu süreçte Kolordu karargâhının bulunduğu Konya, alınan tedbirler ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin çalışmaları ile Anadolu Hareketi'nin kontrolüne girse de bölgede hala İstanbul'a bağlı olan grubun varlığı tehdit oluşturuyordu. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, Teali İslam Cemiyeti adı altında Konya'da millî birliğe karşı zararlı faaliyet gösteren ve halkı etkilemeye çalışan gruba karşı uyanık ve dikkatli olunmasını 12 Şubat 1920 tarihli yazısıyla 12. Kolordudan istemiş;¹¹³ lakin İstanbul'un işgali ile Anadolu'nun başkentle bağlantısını kesmesi ve Millî Mücadele'ye olan desteğin artması, Konya'daki padişah taraftarlarını hareketlendirmişti.¹¹⁴ Bozkır isyanını organize eden kişiler, Mayıs ayı başlarında (1920) Valiliği basılarak idareyi ele geçirmeyi planlamak üzere gizlice toplantı yapacaktı. Girişimden haberdar olan Albay Fahreddin Bey, toplantıyı basarak tutuklattığı 20 kişiyi Kolordu karargâhına getirtmişti. Tutuklanan şahısların itiraflarına göre, köylerden gelen atlı silahlı gruplarla Konya'ya yürüyecek ve büyüklerinden gelecek emirleri yapacaklardı. Haliyle büyük bir tehlikenin önüne geçilirken tedbir amaçlı Vali ve bazı görevliler görevden alınmıştı.¹¹⁵ Görüldüğü gibi, 12. Kolordunun aldığı tedbirlerle Konya'da olası bir isyan engellenmişti.

Bununla birlikte ilerleyen aylarda Konya'da bir başka mesele vuku bulacaktı. Şöyle ki Delibaş Mehmed isimli şahıs, çoğunluğu asker kaçaklarından oluşan silahlı kişileri yanına toplamıştı. Bunlar, 2 Ekim 1920'de padişaha bağlılık bildirerek Çumra'daki idareyi ele geçirmişlerdi. Ertesi gün Konya üzerine yürüyen asiler, çevre bölgelerde de kendilerine taraftar bulmuştu. Şehirde çıkardıkları haberlerle taraftar toplamaya çalışmış; askerî birlikler ve kurumları dahi ele geçirmişlerdi. Mevki Kumandanlığı da karşı koyamayınca asiler şehre hâkim olmuştu. Ankara Hükûmeti ise ilk anda Konya'dan gönderilen telgrafla durumdan haberdar edilmişti. Vali ayrıca Afyon'daki 12. Kolordudan yardım istemiş ve şehrin hâkim tepesinde savunma yapacağını bildirmişti. Haberi alan

¹¹² İsmet Bey'in, konuya ilişkin Mustafa Kemal Paşa'ya 6-7 Nisan 1920 tarihli telgrafı. *ATBD*, Sayı 87, Şubat 1989, Belge 2118; Altay, *age.*, s. 234-235.

¹¹³ *ATBD*, Sayı 82, Belge 1794.

¹¹⁴ Altay, *age.*, s. 243.

¹¹⁵ Altay, *age.*, s. 239-243; Avanas, *age.*, s. 110-114.

Albay Fahreddin Bey, derhal karargâh muhafız bölüğünü iki makineli tüfekte trenle yola çıkarmıştı. Arkasından da Uşak'taki 57. Tümen'den gelen bir piyade taburu ve milis müfrezelerini bir top ile Kolordu Baytarı Binbaşı Sadettin Bey komutasında Konya'ya sevk etmişti. Fakat asilerin istasyonu tutması ve civar köylülerden de asilere destek gelmesi yüzünden bu iki birlik Konya girişindeki Sarayönü'nde beklemek zorunda kalmıştı. Albay Refet Bey ise 500 kişilik bir süvari birliği ile Ankara'dan yola çıkmıştı. Sonunda Konya yakınlarında toplanan birlikler ve asiler arasında 4-5 Ekim'de Bozdoğan hattında çarpışmalar olmuş ve asiler mağlup edilmişti. Takviye alan birliklerin 6 Ekim'de Konya'ya girmesi karşısında; halktan destek alamayan Delibaş, şehirden ayrılmak zorunda kalmıştı. Bu defa asilerin toplanma merkezi Ilgın, Karaman ve Çumra olmuştu. Millî birlikler, güneyde ve isyanın yayıldığı yerlere dağılarak asileri mağlup etmiş ve 16 Ekim'de isyan sona erdirilmişti.¹¹⁶ 12. Kolordu, karargâhını Konya'dan taşımış olsa da burası, Batı Cephesi'nin en önemli lojistik, ulaşım, iaşe ve ikmal merkezi konumundaydı. Haliyle Konya'daki güvenlik ve istikrarın tesisi Millî Mücadele'nin başarısı açısından ehemmiyeti haizdi.

İstanbul'un İşgalinden Sonra 12. Kolordunun Batı Cephesi'ndeki Faaliyetleri

Ankara'da Meclisin açılması ile kurulan hükûmet bünyesinde yeni Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile vekâlet olarak Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti kurulmuştu. Yeni yönetim, Millî Mücadele'nin etkin yürütülebilmesi için birliklerin ve cephelerin yeniden düzenlenmesi, eksikliklerin giderilmesi başta olmak üzere çeşitli düzenlemelere başlayacaktı.¹¹⁷

Bu süreçte Batı Cephesi'ndeki duruma bakıldığında Batı'daki kolordular (12, 14 ve 20.), Mütareke şartları nedeniyle Yunan ordusuyla vuku bulan çarpışmalara aktif olarak iştirak etmiyor; Kuvâ-yı Milliye'yi gizliden destekliyordu. Nitekim Haziran'da yeniden Yunan taarruzu başlayınca 12. Kolorduya bağlı 23. ve 57. Tümenlere, Cephe'yi takviye etmeleri emredilmişti.¹¹⁸

Gelişen olaylar Ankara Hükûmeti'ni acil tedbir almaya yöneltmişti. Batı Anadolu'daki kuvvetlerin tek komuta altında toplanmasına ilişkin 24-25 Haziran 1920 tarihli kararla Ali Fuad Paşa'nın komutasında *Garp/Batı Cephesi*

¹¹⁶ *Harp Tarihi Belgeleri Dergisi (HTBD)*, Sayı 72, Mart 1975, Belge 1565-1566; Altay, *age.*, s. 270-272; Avanas, *age.*, s. 119-163; Mehmet Özdemir, *Refet Bele*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1992, s. 63-64.

¹¹⁷ Türkmen, *age.*, s. 271-276.

¹¹⁸ *HTVD*, Sayı 34, Aralık 1960, Vesika 846.

Kumandanlığı kurulmuş; 12. ve 20. Kolordular, Cephe emrine görevlendirilmişti.¹¹⁹

Diğer yandan 12. Kolordu, artan görev ve sorumluluğu çerçevesinde personel ile silah ve cephane takviyesine ihtiyaç duyuyordu. Bu çerçevede 25 Haziran tarihli Heyet-i Vükela kararıyla, *Mükellefiyet-i Askeriyye Kanunu* gereğince, 12. Kolordunun da asker temin bölgesinden 1310-1315 doğumlu efradı silahlaltına almasını kararlaştırmıştı.¹²⁰ Kolorduya ilk silah ve cephane takviyesi ise Diyarbakır'daki 13. Kolordudan gönderilmişti.¹²¹ Bu süreçte emrindeki Afyon'daki 8. Fırka Ahz-ı Asker Kalem ve 4. Kolordu Ahz-ı Asker Heyeti vasıtasıyla asker celbi yapan ve Kuvâ-yı Milliye'yi silah ve cephane olarak destekleyen 12. Kolordu, yeni celp erlerle millî taburların takviyesini ve bunlara Müdafaa-i Hukukçuların kıyafetlerinin verilmesini istemişti.¹²²

Bu arada Yunan ordusu üç koldan taarruza geçmiş; kuzeyde Balıkesir-Bursa, güneyde Aydın-Nazilli ve orta/doğuda Alaşehir-Uşak istikametinde ilerlemeye başlamıştı. Sahadaki vaziyetin hassasiyetine binaen Erkân-ı Harbiye Riyaseti, Kolordu Karargâhının Afyonkarahisar'a nakledilmesine yönelik Kolorduya emir vermişti. Hazırlıklara başlayan 12. Kolordu, 11 Temmuz 1920 günü icra edilen törenden sonra Konya halkı tarafından trenle uğurlanmıştı.¹²³

12. Kolordunun Afyon Karargâhındaki Faaliyetleri (Temmuz 1920-1921)

12. Kolordunun Batı Cephesi'nde Üstlendiği Görevler

12. Kolordu karargâhı 12 Temmuz 1920 günü Afyonkarahisar'a ulamış, halk tarafından törenle karşılanmıştı. Albay Fahreddin Bey, ertesi gün Cephe'deki gelişmeleri anlamak üzere, emrindeki 23. Tümenin bulunduğu Uşak'ın güneybatısındaki Ulubey'e (İnay) gitmişti. Tümen Kumandanı Albay Aşir Bey

¹¹⁹ HTVD, Sayı 52, Haziran 1965, Vesika 1189; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 261-262.

¹²⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)*, 30-18-1-1/1-2-18.

¹²¹ Enes Mert Demir, *Millî Mücadele Dönemi'nde 13. Kolordu*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2024, s. 111-120.

¹²² ATASE, İSH, 59/14, 59/30; Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı*, (8. Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defteri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, s. 5-6, 55-59, 78-86.

¹²³ Altay, *age.*, s. 248-249; Köstüklü, *Millî Mücadele'de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı*, s. 26-27.

(Tuğgeneral Atlı) Yunan ilerleyişine karşı Kuvâ-yı Milliye'nin düzensizliğinden ve özellikle Çerkez Ethem'den şikâyetçi olmuştu.¹²⁴

Temmuz 1920 itibarıyla Cephedeki vaziyet şöyleydi: Yunanlıların Bursa ve Uşak yönüne taarruzlarını kapatmak üzere savunma tedbirleri alınıyordu. 23. Tümen, aldığı önlemlerle Uşak hattındaki Yunan ilerleyişini durdurmuştu. Ancak bir başka Yunan birliği Denizli/Buldan'a doğru ilerliyordu. Karargâhını Bozüyük'e taşıyan Cephe Kumandanı Ali Fuad Paşa, Kolordu başlısı 23. ve 57. Tümenlerin kendi cephelerinde hazırlıklı olarak mümkün olduğunca Yunan ordusunun güney kanadına baskınlar yapmasına dair Erkân-ı Harbiye Riyasetinden görüş sormuştu.¹²⁵ 22 Temmuz'da verilen cevapta, 12. Kolordunun Yunan ordusunu Uşak-Denizli hattının batısında durdurması istenmişti.¹²⁶

Ağustos ayına gelindiğinde ise Yunan ordusu, Afyonkarahisar'a yönelik taarruz hazırlıkları başlamıştı. Muhtemel taarruz kapsamında hem kuzeyden hem de 12. Kolordu mıntıkasını oluşturan Uşak üzerinden ikili bir taarruz icra edebilirlerdi. Eğer bunda başarılı olurlarsa Afyon-Eskişehir demiryolunun elden çıkması, 12. Kolordunun kuzeydeki 20. Kolordu ve diğer Kuvâ-yı Milliye unsurlarından ayrılması tehlikesi vardı. Bunu engellemek üzere Bilecik hattındaki Ertuğrul Grubu'nun takviye edilmesi, 12. Kolordu birliklerinin de Uşak ve Afyonkarahisar demiryolu hattına yakın konuşlanması istenmişti. Batı Cephesi Kumandanlığı tarafından 12. Kolorduya verilen 1 ve 5 Ağustos tarihli emirlerde, Kolordu birliklerinin dağınık bir vaziyette konuşlandığı belirtilerek Yunan ordusunun ilerleyişine karşı birliklerin çoğunluğunun Afyonkarahisar hattını kapayacak şekilde bulundurulmasının gerekliliği vurgulanmıştı.¹²⁷

¹²⁴ Altay, *age.*, s. 251.

¹²⁵ Cebesoy, *age.*, Sayı 459-460; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 388-391.

¹²⁶ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 393. Bu arada Denizli'de bir asayişsizlik olayı (Denizli Vakası) yaşanmıştı. Demirci Mehmed Efe, kendisine bağlı zeybeklerden birinin öldürülmesi nedeniyle hiddetlenerek yanında 12. Kolorduya bağlı 57. Tümen Kumandanı Şefik Bey olduğu halde Denizli'ye gelmişti. Öldürülen arkadaşının başındayken, yanına nasihate gelen Denizli Ahz-ı Asker Reisi Albay Tevfik Bey'i öldürmüş, ayrıca -Rum erkeklerinin geri bölgelere gönderilmesine mukavemet eden- Denizli'nin yerel halkından bazı kişileri de öldürmüştü. Bunun üzerine 12. Kolordu Kumandanı, olaylara seyirci kaldığı gerekçesiyle zor durumda kalınmaması ve soruşturmanın selameti adına Şefik Bey'i bu görevden alarak Eskişehir'deki 56. Tümen Kumandanlığına atamıştı. Demirci Mehmed Efe bu duruma itiraz etse de karar değişmemişti. Nitekim bir süre sonra kendisi isyan edecekti. Konuyla ilgili detaylar için bkz. Altay, *age.*, s. 253-259; Bayram Bayraktar, "Millî Mücadele'de Denizli Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 22, 1991, s. 145-153.

¹²⁷ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 398-400.

12. Kolordu da Yunan ordusunu karşılamak ve icabında ileri taarruz gerçekleştirmek üzere 23. ve 57. Tümen birliklerini tertibatlandırmıştı.¹²⁸

Yunan ordusu ise Ağustos ayı sonunda takviye olarak Uşak yönünde taarruza geçmiş; saldırıyı 12. Kolorduya bağlı 23. Tümen karşılamaya çalışmıştı. Lakin mevcudu ve donanım noksanlığının yanı sıra geri hatlardaki birliklerin yetişememesi ve yoğun düşman ateşi karşısında 29 Ağustos'ta Uşak'ı tahliye etmek durumunda kalmıştı. Uşak'ın düşmesinden sonra Ceph'e de bir müddet sükûnet oluşmuştu.¹²⁹

Bir süre sonra Yunanlıların Uşak'tan sonra kuzeydeki kritik önemdeki Gediz'i alması, Eskişehir ve Afyon'a yönelik muhtemel bir taarruzları açısından önemli bir kazanımdı. Batı Cephesi Kumandanlığı, Bursa ve Uşak hattındaki Yunan ordusunun geliş yolunu kapatmak için o sırada Gediz'de bulunan Yunan tümenini baskınla bölgeden söküp atmak istemişti. Kuzeyden 11 Tümen ile 61. Tümen Gediz'e taarruz ederken, 12. Kolordu güneyden Yunanlıların Uşak'tan Gediz'e yardım göndermesini engelleyecekti. 24 Ekim'de başlayan harekâta, Yunan 13. Tümeni, geri çekilmeye mecbur edilse de Hamidiye Hanı'ndaki çatışmalarda Türk kuvvetleri başarılı olamamış ve Yunan birlikleri 31 Ekim'de Gediz'i tekrar ele geçirmişti. Bununla birlikte 12 Kasım'da kış nedeniyle Gediz'i boşaltarak Uşak hattındaki müstahkem mevkillerine çekilmişlerdi.¹³⁰

Gelişen olaylar ve yaşanan kayıplar neticesinde cephedeki ahenk bozulmuştu. Zira bu taarruzu teşvik eden Çerkez Ethem ve beraberindekiler, söz konusu operasyonda düzenli ordu birliklerinin yeterince başarılı olmadığını savunarak subaylar aleyhinde propagandaya girişmiş, hatta Eskişehir'de subaylar aleyhinde gösteri yaptırmışlardı. Birlik komutanları ise tam tersi olarak elde edilen başarısızlığın sorumluluğunu, düzenli hareket etmekten uzak Kuvâ-yı Milliye birliklerine yüklemişlerdi. Bu durum cephedeki birliği tehlikeye düşürürken hükûmet, bir süredir düşündüğü düzenli orduya geçilmesine yönelik adım atma kararını almıştı.¹³¹ Bu açıdan Gediz Taarruzu'nun Batı Cephesi'nde bir kırılma oluşturduğu ve Kuvâ-yı Milliye'nin lağvına giden süreci başlattığı ifade edilmelidir.

¹²⁸ Sadiye Tutsak, "Millî Mücadele Döneminde Uşak", *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 1, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 206-207.

¹²⁹ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 418-426.

¹³⁰ *Birinci, İkinci İnönü*, s. 424-440, 445-447; Ayfer Özçelik, "Gediz Taarruzu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, 1991, s. 583-589.

¹³¹ Kemal Atatürk, *Nutuk 1920-1927*, 9. bs., Cilt 2, yay. haz., Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, *Birinci, İkinci İnönü*, s. 37-38.

Nitekim 9 Kasım'da alınan kararla Batı Cephesi'ni ikiye ayırmıştı. Bu bağlamda Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve İzmit hattı Albay ismet Bey komutasında Kuzey cephesini; Antalya'dan Adana'ya kadar olan sahil kesimiyle iç Anadolu'da Konya ve Niğde'den itibaren Batı'da Aydın, Afyon, Burdur, Isparta ve Denizli'yi ihtiva eden bölge ise Albay Refet Bey'in idaresinde Güney Cephesi'ni oluşturuyordu.¹³² Ali Fuat Paşa ise Ankara'ya çağrılmış ve müteakiben Moskova Büyükelçiliğine atanmıştı.¹³³ Afyonkarahisar'daki 12. Kolordu, Güney Cephesi emrine verilirken, Konya ise bu defa Güney Cephesi Kumandanlığının karargâh merkezi olmuştu. 12. Kolordu, ilk görev olarak Uşak'ı kurtarmak üzere 23. Tüme bir keşif taarruzu yaptırmışsa da Yunan ordusunun bölgeyi tahkim ettiği anlaşıldığından bu taarruz planı ertelenmişti.¹³⁴

Öte yandan cephede sadece Yunanlılar tehdit değildi. Aynı zamanda İstanbul Hükümeti destekli çıkan ayaklanmalar da birlikleri meşgul ediyordu. Bu yüzden 9 Ağustos'ta 12. Kolorduya verilen emirde; Bolu ve Düzce hattındaki isyanların bastırılması görevi için bir kısım birliklerin bölgeye gönderilmesi istenmişti.¹³⁵ Keza Batı Cephesi'nde düzenli orduya geçilince kuzeyde faaliyet gösteren Kuvâ-yı Milliye Kumandanlarından Çerkez Ethem ile güneyde/12. Kolordu bölgesindeki Demirci Mehmed Efe'nin, bu emre uymaması, birlikleri meşgul etmişti. Kolordu birliklerinin çoğu, olası isyan hareketine karşı Dumlupınar hattında toplanmıştı. Hükümetin amacı, ikisinin birleşmelerinin önüne geçmek ve esas kuvveti haiz olan Çerkez Ethem'i yalnız bırakmaktı. Bunun için evvela Demirci'nin tehlike olmaktan çıkartılması gerekiyordu. Bu doğrultuda Albay Refet Bey'in başlattığı Isparta ve çevresindeki takip harekâtı sonunda Mehmed Efe teslim olmuş ve mesele büyümeden halledilmişti. Şimdi asıl mesele Çerkez Ethem'di. Onun talepleri arasında Güney Cephesi Kumandanı Albay Refet Bey ile Albay Fahreddin Bey'in görevden alınması vardı. Esas olarak Batı Cephesi Kumandanlığının emir komutasında ve kurallara uygun hareket etmeyi reddediyordu. Aralık ayının sonu ve Ocak ayının başında ise kuzeydeki birlikler Kütahya ve çevresinde Çerkez Ethem'i yakalamaya çalışırken 12. Kolorduya, güneydeki sahasından çevreleme görevi verilmişti.¹³⁶ Görüldüğü gibi, 12. Kolordu, Yunan ordusunun ilerleyişine karşı tedbir alırken isyan ve isyan tehlikeleri karşısında güçlerini bölmek durumunda kalmıştı.

¹³² HTVD, Sayı 52, Vesika 1197; Altay, *age.*, s. 282.

¹³³ Cebesoy, *age.*, s. 513-518.

¹³⁴ *Birinci, İkinci İnönü*, s. 41, 48.

¹³⁵ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, s. 409.

¹³⁶ Altay, *age.*, s. 281-284; Tansel, *age.*, Cilt IV, s. 1-15; *Birinci, İkinci İnönü*, s. 56-62, 88-109.

Yunan Ordusuyla Muharebelerde 12. Kolordu

Yunan ordusu 6 Ocak (1921) itibarıyla Uşak ve Bursa'dan ileri harekâta yönelmişti.¹³⁷ Bu haber alınınca 12. Kolordu, Dumlupınar; Kuzey Cephesi birlikleri ise İnönü mevkiinde savunma tertibatı almışlardı. 9 Ocak'ta İnönü'de meydana gelen çatışmalarda, Kuzey'de 11, 24 ve 61. Tümenler iyi bir direniş vererek düşmanın 11 Ocak'ta geri çekilmesini sağlamışlardı. Eş zamanlı olarak Çerkez Ethem kuvvetlerinin Kütahya'yı alma çabası, Türk ordusunu böldüğünden 12. Kolordudan takviye birlik, Kütahya'ya gönderilmişti. Yapılan çarpışmalardan sonra 13 Ocak'tan itibaren asiler geri çekilmeye başlamıştı. Ancak Erkân-ı Harbiye Riyaseti, Yunanlıların Afyonkarahisar'a taarruz ihtimaline binaen 12. Kolordudan, birliklerini Afyon batısında konuşlandırmasını istemişti.¹³⁸ Böylece Batı Cephesi'nin yapılandırılması ve Kuvâ-yı Milliye'nin düzenli ordu emrine alınmasından sonra Yunan ordusuyla ilk kapsamlı muharebe, İnönü önlerinde gerçekleşmişti. Ayrıca burada (1. İnönü) elde edilen zaferden sonra Albay İsmet ve Refet Beyler mirliva (Tuğgeneral) rütbesine terfi ettirilmişlerdi.

Bu ilk girişimde elde edemediği sonuca ulaşmak isteyen Yunan ordusu, takviye kuvvetlerle 23 Mart 1921'de batıda Bursa, güneyde Uşak üzerinden bir kez daha eş zamanlı taarruza başlamıştı. Yunan taarruzundan keşif kolları vasıtasıyla haberdar olan 12. Kolordu, birliklerini Dumlupınar çevresinde konuşlandırmıştı. Kolordu karargâhı da 24 Mart'ta Dumlupınar'a gelmişti. Fakat Yunan ordusunun sayı ve donanım olarak üstünlüğü karşısında birliklerinin ezilmemesi ve yıpranmaması için daha gerideki mevzilere geri çekilmesi kararlaştırılmıştı. Yunan ordusu, Dumlupınar hattını işgal ederken Kolordu unsurları, Afyon'un batısına çekilmişti.¹³⁹ Müteakiben dağ topçusunun üstün ateş desteğiyle ilerleyen Yunan ordusunun taarruzu karşısında 12. Kolordu Kumandanı, başarılı olmayacağını düşündüğü savunma mevzilerinde ısrar etmenin zayıyatı artıracağını belirterek Afyonkarahisar'ı da tahliye etmişti. Kolordu karargâhı sırasıyla Afyon'un doğusundaki Susuz, Çobanlar ve en son Çay'a nakledilmişti. Yunan ordusu ise Afyon'dan sonra Bolvadin'e ve sonrasında Çay'a kadar ilerlemiş, daha doğuya geçememişti. Kolordu, mevcut durumda Konya yolunu kapatmaya çalışıyordu. Kuzeydeki Yunan ordusu ise İnönü önlerinde durdurulmuştu. Erkan'ı Harbiye Riyaseti de kesin sonuç almak ve Afyon'daki Yunanlıların İnönü'ye yardımını engellemek için 12. Kolordudan Afyon'daki Yunan ordusuna karşı bütün kuvvetiyle taarruz etmesini emretmişti. Esasında Kolordu unsurları yorgun ve yıpranmış durumdaydı. Afyonkarahisar

¹³⁷ Tansel, *age.*, Cilt IV, s. 14.

¹³⁸ *ATBD*, Sayı 127, Belge 21, 41, 45, 49; *Birinci, İkinci İnönü*, s. 109-131, 168-229.

¹³⁹ *ATBD*, Sayı 92, Kasım 1991, Belge 2321, 2326.

demiryolu da tahrip olduğu için Kolordu ile Afyon arasında 2 günlük yürüyüş mesafesi vardı. Bu zaman içerisinde Yunanlıların kuzeye birlik kaydırması mümkün gözüküyordu. Yine de Kolordu, eldeki uygun birlikleri ile Çobanlar istikametinden Afyon'un güneydoğusundan karşı taarruz yaparak Yunan ordusunun kuzeye çıkmasını engellemeye çalışacağını bildirmişti. Neticede Afyonkarahisar'daki Yunanlıların kuzeye yönelmeyecekleri anlaşılmış, sadece Afyon ve çevresinde tahkimat yaptıkları görülmüştü. Kuzeyde ise özellikle 1., 4., 11., 24. ve 61. Tümenler, mevzilerini katı bir mukavemetle savunmuş; akabinde karşı taarruzla düşmanın ele geçirdiği bazı yerleri geri almışlardı. Nitekim 1 Nisan'da Kuzey Cephesi'nde Yunan ordusu işgal ettiği Bilecik ve Bozüyük hattından geri çekilmeye başlamıştı. Böylece 12. Kolordu, Yunan ordusunun Afyon hattında oyalayarak kuzeydeki cepheye stratejik bir katkı sağlamıştı. Kendi cephesinde ise Afyon civarındaki bazı bölgeleri geri almaya başlayan Kolordu, Afyon'a yönelik bir baskın taarruzu planlamıştı. Bu bağlamda kuzeydeki 4 ve 11. Tümenlerin güneye/Döğer-Dumlupınar hattına sevk edilmesiyle Afyon'daki Yunan ordusu iki ateş arasında bırakılacaktı. Bu arada Yunanlılar, 3 Nisan'da Çay ve Bolvadin'den çekilmişti. Erkân-ı Harbiye Riyaseti de Afyon'dan çekilme hazırlığında olduğu anlaşılan Yunan ordusuna karşı taarruza geçilmesi emrini vermiş; sonunda Çay hattında hazırlıklarını tamamlayan 12. Kolordu karşı taarruza geçmişti.¹⁴⁰

Bunun üzerine Yunan 1. Kolordusu çarpışmalar sonucunda Afyon'u tahliye etmiş; 12. Kolordu 7 Nisan'da şehri geri almıştı. Verilen emir; çekilen Yunanlıları yenilgiye uğratmak için karşı taarruza geçilmesiydi. Bu doğrultuda Kolordu, durmaksızın Uşak istikametinde harekete geçmişti. Albay Fahreddin Bey; düşmanın kuvvetli olmadığını, inatçı bir şekilde öncülerini ve karşı taarruzları ile buldukları bölgeleri korumaya çalıştığını belirterek birliklerine koordine halinde ilerlemelerini emretmişti. Böylece 8 Nisan'dan itibaren Yunan artçı birlikleri ile Kolordu öncülerini arasında çatışma ve muharebeler yaşanmıştı.¹⁴¹ Cephe Kumandanı Refet Paşa ise 12 Nisan'da Garp Cephesi Kumandanlığına yolladığı yazıda; 5 gündür devam eden Aslıhanlar Meydan Muharebesi'nde son darbenin vurulduğunu, düşmanın artçı muharebesi yaparak çekildiğini ve ordunun takip ettiğini bildirmişti.¹⁴²

¹⁴⁰ ATBD, Sayı 94, Belge 2419, 2422-2425, 2430.

¹⁴¹ ATBD, Sayı 94, Belge 2432-2434, 2445-2451.

¹⁴² ATBD, Sayı 94, Belge 2455.

Ancak 12. Kolordu birlikleri düşman birliklerine yetişemediğinden bir sonuca ulaşılmamış; Yunan ordusu Dumlupınar'a ulaşmıştı.¹⁴³ Bu durumda 12. Kolorduya, taarruz kapsamında kanatlarını koruyarak Yunan ordusunun esas çekilme hatları üzerine yönelmesi ve düşmanı geri atması emri verilmiş;¹⁴⁴ lakin Kolordu birlikleri, 22 gündür devam eden muharebeler esnasında şiddetli çarpışmalar yüzünden yorgun düşmüştü. Yunanlıların üstün topçu atışları ile Kolordu birliklerin mevcutlarının az olması, ayrıca silah ve cephane eksikliği, bu ikinci taarruzun başarısız olmasına sebebiyet verdiğinden Dumlupınar Muharebesi 14-15 Nisan'da son bulmuştu.¹⁴⁵ Görüldüğü üzere, 12. Kolordu, cephe şartları ve taktik gereği Afyonkarahisar dâhil bazı bölgeleri tahliye etse de Muharebe'nin seyrine göre karşı taarruza geçerek bazı yerleri geri almış; ancak eksiklikleri nedeniyle nihai taarruz harekâtında istenilen hedefe ulaşamamıştı.

İkinci İnönü ve müteakiben kazanılan Aslıhanlar Muharebesi sonrası Mustafa Kemal Paşa, 12 Nisan tarihli yazısında; Cephe'de büyük fedakârlıklar sergileyip Yunan ordusunu mağlup ederek parlak bir zafer kazanan 12. Kolorduyu tebrik etmişti.¹⁴⁶ Albay Fahreddin ise Kolordunun bu liyakati asıl düşmanı tamamen anavatanından çıkardıktan sonra kazanacağını düşündüklerini belirterek şükranlarını sunmuştu.¹⁴⁷ Ne var ki, Dumlupınar'daki muharebelerin bir zafer değil, yenilgi olduğu kısa sürede anlaşılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre Refet Paşa, kendisi mağlup olduğu hâlde düşmanı yenilmiş kabul etmişti. Bu çerçevede ilk olarak tebrikte bulunduğunu fakat Refet Paşa ile yazışması sonrası durumdan şüphe duyduğunu belirten Mustafa Kemal Paşa, Yunan ordusunun vaziyetinin planladığı şekilde olduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine Refet Paşa'yı Mayıs ayı başında görevden almış, Batı Cephesi'ni ise tek merkezde toplayarak kumandanlığı İsmet Paşa'ya bırakmıştı.¹⁴⁸

Nihayetinde, Yunan ordusuyla meydana gelen bu muharebelerden sonra Batı Cephesi'nde yeniden bir teşkilatlanma değişikliğine gidilmişti. 4 Mayıs 1921 tarihli karara göre 12. Kolordu lağvedilmiş; yerine Kolordu karargâhı ve bağlı birlikleri ile 4. Süvari Tugayı ve Menderes Mıntıkası Kumandanlığından oluşan 12. Grup Kumandanlığı kurulmuştu. Kolordu Kumandanı Albay Fahreddin Bey, 12. Grup Kumandanı olarak atanan Albay Halit Bey'e görevi teslim edip Cephe

¹⁴³ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920 - 29 Ekim 1923)*, Cilt 4, Kısım 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1984, s. 445.

¹⁴⁴ *ATBD*, Sayı 94, Belge 2461-2463.

¹⁴⁵ *ATBD*, Sayı 94, Belge 2467; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi*, s. 446-447.

¹⁴⁶ *ATBD*, Sayı 116, Haziran 2003, Belge 4291; Altay, *age.*, s. 294.

¹⁴⁷ *ATBD*, Sayı 94, Belge 2457.

¹⁴⁸ Atatürk, *Nutuk 1920-1927*, s. 582-585.

Kumandanlığı emrine katılmak üzere Eskişehir'e gitmişti.¹⁴⁹ Böylece Mütareke Dönemi ve Millî Mücadele'nin önemli birliklerinden biri olan 12. Kolordu görev serüvenini tamamlamıştı.

Sonuç

Mondros Mütarekesi imzalandığında Adana'da bulunan 12. Kolordu, Mütareke şartları gereği Konya'ya çekilmiş, böylece yeni bir görev serüvenine başlamıştır. Bu kapsamda Millî Mücadele Dönemi'nde 12. Kolordunun faaliyetlerini hem hükûmetlere göre hem de Konya ve Afyon merkezli iki ana kategoride değerlendirmek mümkündür. Konya'ya gelmesiyle mülki idarenin tutumu ve işgal unsurlarının girişimleriyle muhtelif zorluklarla uğraşmak durumunda kalan 12. Kolordu, buna rağmen ilk andan itibaren Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Bu süreçte başta Konya Valisi'nin millî hareket aleyhindeki faaliyetleri ve birkaç defa kolordu kumandanı değişikliğiyle hükûmet tarafından kontrol altına tutulmaya çalışıldığı; bu bakımdan bir süre sevk ve idaresinde istikrarın sağlanamadığı görülmektedir. Neticede Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin kurulması ve Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasıyla 12. Kolordunun Millî Mücadele'ye yönelik bölgesinde etkin ve öncü bir rol üstlendiği takip edilmektedir. Özellikle Albay Fahreddin Bey'in ikinci kumandanlığının başladığı Ekim 1919'dan itibaren 12. Kolordunun faaliyetleri ve Millî Mücadele'ye yönelik katkıları şöyle tespit edilmiştir:

- Konya'da Anadolu Hareketi'nin teşkilatlanmasına katkı sağlaması ve buna karşı meydana gelen isyan girişimlerini bastırması,

- Batı Cephesi'ndeki Kuvâ-yı Milliye'yi gizliden destekleyerek faaliyetlerini koordine etmesi,

- Güney Cephesi'nde Fransızlarla mücadele eden Kuvâ-yı Milliye'ye silah ve cephane desteği vererek zaman zaman harekât koordinasyonu sağlaması,

- İtalyan işgalinde bulunan bölgelerdeki gelişmeleri yakından takip ederek hükûmete bildirmesi,

- Sorumluluk sahası ve çevresindeki gelişmelerle ilgili bölgedeki makam/birimler ile Heyeti Temsiliye ve Harbiye Nezareti arasında köprü vazifesini üstlenmesi.

Ankara Hükûmetine bağlandıktan sonra Afyonkarahisar'a sevk edilen 12. Kolordunun, buradaki görev ve sorumluluklarının daha da arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim Batı Cephesi'nde düzenli ordunun ana birliklerinden biri olan 12. Kolordunun, bir yandan Cephe'yi takviye ederken

¹⁴⁹ HTVD, Sayı 56, Haziran 1966, Vesika 1283.

İstiklal Harbi'nin Batı Cephesi'ndeki ilk büyük muharebelerde de önemli roller üstlendiği görölmektedir.

12. Kolordunun, özellikle aktif görev aldığı İkinci İnönü Muharebelerinde, Yunan taarruzunun başladığı 23 Mart'tan itibaren nisan ortalarına kadar pek çok çarpışma sonucu kısa sürede geri çekilme, mevzi tutma ve karşı taarruz icra etme gibi farklı harp planlarını icra edebildiği belirtilmelidir. Personel ve donanım bakımından yetersiz olsa da Afyonkarahisar ve çevresini geri alarak Yunan birliklerinin çekilmesini sağlaması ciddi bir başarıdır. Ancak imkân ve kabiliyetlerinin istenilen seviyede olmamasının, Yunan ordusuna karşı kesin sonuç alınmasının önündeki engellerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen Kolordunun, Yunan taarruzuna karşı genel olarak iyi bir savunma muharebesi verdiği; taarruz konsepti açasından ise henüz eksiklerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Cephe'nin ihtiyaçlarına göre gerçekleştirilen yapılandırma kapsamında lağvedilen 12. Kolordunun, Adana'dan Konya'ya ve Afyonkarahisar'dan diğer bölgelere kadar olan geniş sahada üstlendiği birbirinden yoğun görevleri başarıyla yerine getirmeye çalıştığı; özellikle İstanbul ve Anadolu arasındaki nüfuz mücadelesinde, Millî Mücadele'ye taraftar olarak bu Mücadele'ye önemli katkılar sağladığı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Yayımlanmamış Arşiv Belgeleri

T.C. Cumburbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul

- *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)* 4566/342427, 4589/344141, 4595/344587.

- *Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH, İ, UM)* 19/1.

T.C. Cumburbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

- *Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)* 30-18-1-1/1-2-18.

T.C. Cumburbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara

- İstiklal Harbi Fonu (İSH) 4/98; 4/113, 4/114, 4/120, 4/122 18/89, 18/96, 25/60, 26/109, 45/90, 59/14, 59/95, 59/30, 185/166.

Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)

Sayı 7, Mart 1954, Vesika 136, 140.

Sayı 8, Haziran 1954, Vesika 168, 170;

Sayı 9, Eylül 1954, Vesika 211

Sayı 11, Mart 1955, Vesika 276.

Sayı 12, Haziran 1955, Vesika 295.

Sayı 15, Mart 1956, Vesika 401.

Sayı 16, Haziran 1956, Vesika 419, 423

Sayı 17, Eylül 1956, 20, Vesika 425-426, 430

Sayı 20, Haziran 1957, Vesika 508, 509, 510, 519/2.

Sayı 21, Eylül 1957, Vesika 538

Sayı 31, Mart 1960, Vesika 771, 788,

Sayı 29, Eylül 1959, Vesika 756.

Sayı 32, Haziran 1960, Vesika 799.

Sayı 34, Aralık 1960, Vesika 846.

Sayı 44, Haziran 1963, Vesika 1039.

Sayı 45, Eylül 1963, Vesika 1061, 1062, 1063,

Sayı 46, Aralık 1963, Vesika 1074, 1077.

Sayı 52, Haziran 1965, Vesika 1189, 1197

Sayı 56, Haziran 1966, Vesika 1283.

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi (HTBD)

Sayı 72, Mart 1975, Belge 1565-1566

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)

Sayı 77, Eylül 1975, Belge 1700.

Sayı 82, Ekim 1982, Belge 794, 1796.

Sayı 87, Şubat 1989, Belge 2118.

Sayı 92, Kasım 1991, Belge 2321, 2326.

Sayı 94, Belge 2419, 2422-2425, 2430, 2432-2434, 2445-2451, 2457, 2461-2463, 2467.

Sayı 127, Belge 21, 41, 45, 49.

Sayı 113, Ocak 2002, Belge 4178, 4183, 4184

Sayı 145, Temmuz 2019, Belge 129.

Sayı 116, Haziran 2003, Belge 4291.

BAYKAL Bekir Sıtkı (2020) *Heyet-i Temsiliye Kararları*, 3. bs. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Hatırat

ALTAY Fahreddin (1970) *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul.

ATATÜRK Kemal (1969) *Nutuk 1920-1927*, 9. bs., Cilt 2, Yay. Haz., Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

----- (1970) *Nutuk 1919-1920*, 10. bs. Cilt 1, Yay. Haz., Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

CEBESOY Ali Fuat (1953) *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul.

KARABEKİR Kazım (1960) *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

(1970) *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğunun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Giriş* Cilt 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1979) *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918* Cilt 3, Kısım 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1984) *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920 - 29 Ekim 1923)* Cilt 4, Kısım 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1986) *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina - Filistin Cephesi* Cilt 4, Kısım 2, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1996) *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)* Cilt 3, Kısım 6, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1999) *Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* 3. bs. Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1999) *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi* Cilt 2, Kısım 2, 3. bs, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

(1999) *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 - 15 Nisan 1921)* Cilt 2, Kısım 3, 3.bs, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.

- (2009) *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi* Cilt 4, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.
- AKŞİN Sina (1998) *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- AVANAS Ahmet (1992) Mütareke Başlarında 2.Ordu'nun Konya'ya Nakli ve Ortaya Çıkan Sorunlar, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 23, s. 373-380.
- (1998) *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- BAYRAKTAR Bayram (1991) Millî Mücadele'de Denizli Olayı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 22, s. 141-154.
- ÇELEBİ Mevlüt (2002) *Millî Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalya İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- ÇELİK Kemal (1999) *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİR Enes Mert (2024) *Millî Mücadele Dönemi'nde 13. Kolordu*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DUMAN Selçuk (1998) *Ali Rıza Paşa Hükümeti (2 Ekim 1919-3 Mart 1920)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- ERDAŞ Sadık (2018) Nihad (Anılmış) Paşa'nın Elcezire Cephe Komutanlığı Ve Yargılanması Meselesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi - CTAD*, Yıl 14, Sayı 28, Güz, s. 3-36.
- (t.b.) Nihad Anılmış (1878-1954), *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nihad-anilmis-1878-1954/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024)
- ERDEHA Kâmil (1975) *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERİM Nihat (1953) *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- GOLOĞLU Mahmut (2006) *Sivas Kongresi Millî Mücadele Tarihi II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÖK Dursun (1990) Mersin'li Cemal Paşa'nın İkinci Ordu Müfettişliği, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, s. 201-212.

- (2015) *Mersinli Cemal Paşa İkinci Ordu Müfettişliği ve Harbiye Nazırlığı*, 2. bs. Gençlik Kitabevi Yayınları, Konya.
- GÖRGÜLÜ İsmet (2021) *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, 3. bs. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜVEN Cemal (2023) Millî Mücadele Döneminde Konya, *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, s. 269-348.
- HATİPOĞLU Süleyman (2001) *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- KARACA Taha Niyazi (2004) Millî Mücadele'de Bozkır İsyanları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, s. 169-190.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (1990) *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- (2009) *Millî Mücadele'de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı, (8. Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defteri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- NEDİM Şükrü Mahmut (1995) *Filistin Savaşı (1914-1918)*, çev., Abdullah Es, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.
- OKUKLU Mustafa (2009) *Fabrettin Altay*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÖZDEMİR Mehmet (1992) *Refet Bele*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- ÖZÇELİK Ayfer (1991) Gediz Taarruzu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, s. 581-589.
- ÖZTÜRK İbrahim (2023) Millî Mücadele Döneminde Nevşehir, *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, s. 365-385.
- SELEK Sabahattin (2020) *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- TANSEL Selâhattin (2019) *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II-III-IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKMEN Zekeriya (2000) Ali Rıza Paşa Hükûmeti Kuvâ-yı Milliye İlişkileri: Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın Kuvâ-yı Milliye'nin Desteklenmesi

Yolundaki Gizli Emir ve Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Cilt XVI, Sayı 46, Mart s. 37-87.

----- (2001) *Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

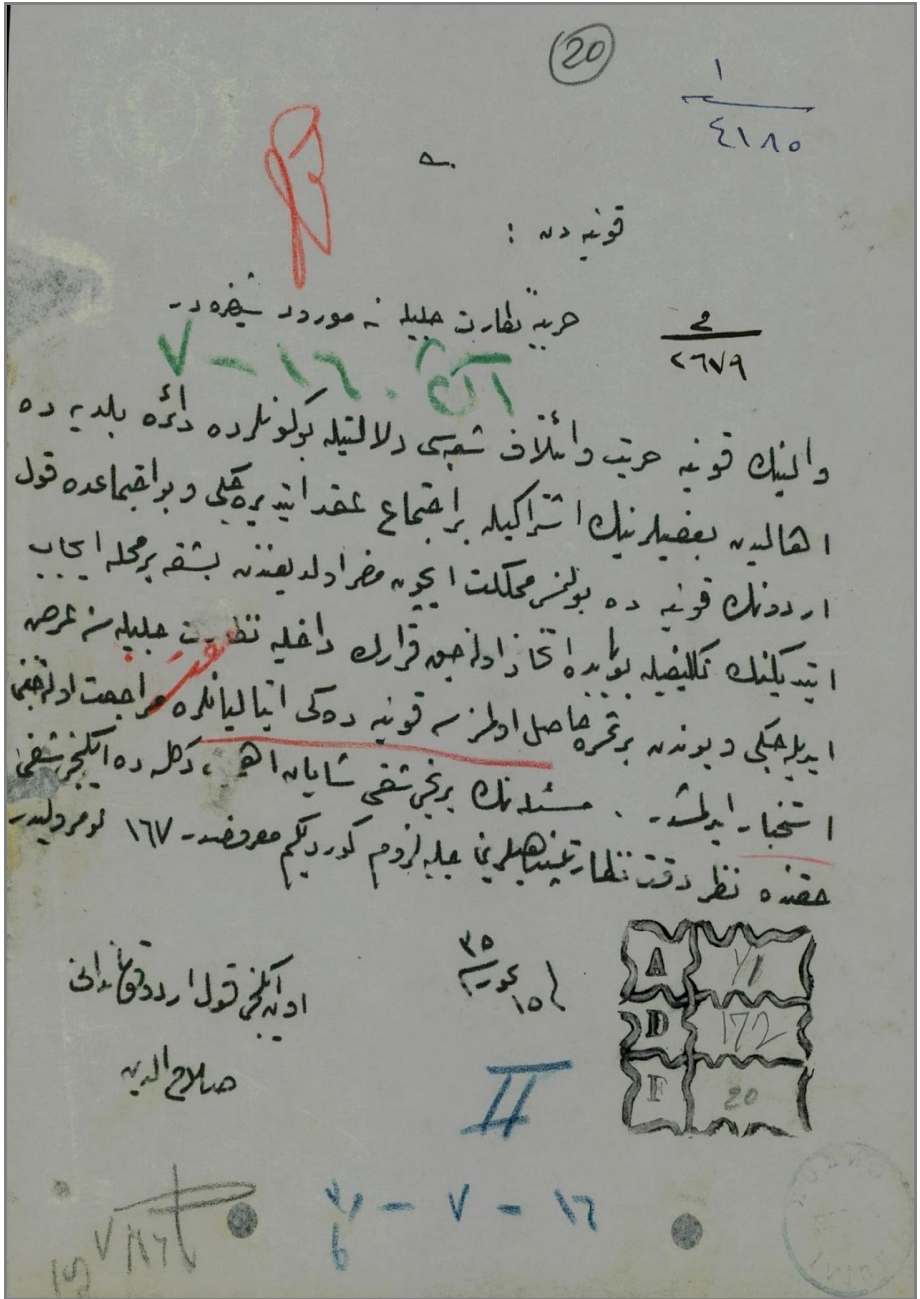
TURAN Mustafa (1991) İstiklâl Harbi'nde 'Milne Hattı', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, Temmuz s. 567-579.

TUTSAK Sadiye (2023) Millî Mücadele Döneminde Uşak, *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 1, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, s. 187-241.

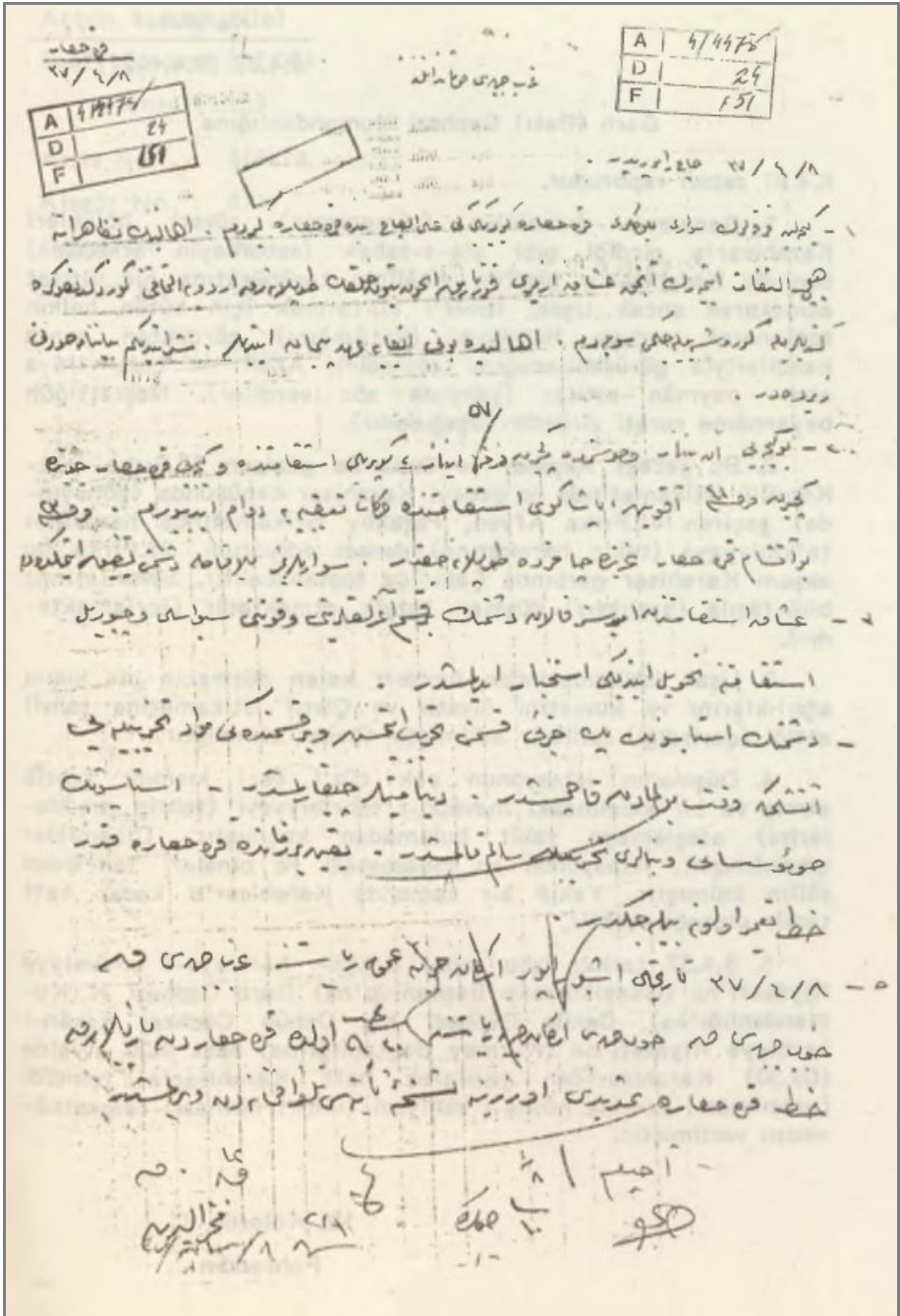
YILDIZ Gültekin (2022) Kara Kuvvetleri, *Osmanlı Askeri Tarihi*, ed., Gültekin Yıldız, 2. bs, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 47-111.

YÜKSEL Erol (2023) Millî Mücadele Döneminde Karaman, *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Cilt 5, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, s. 159-187.

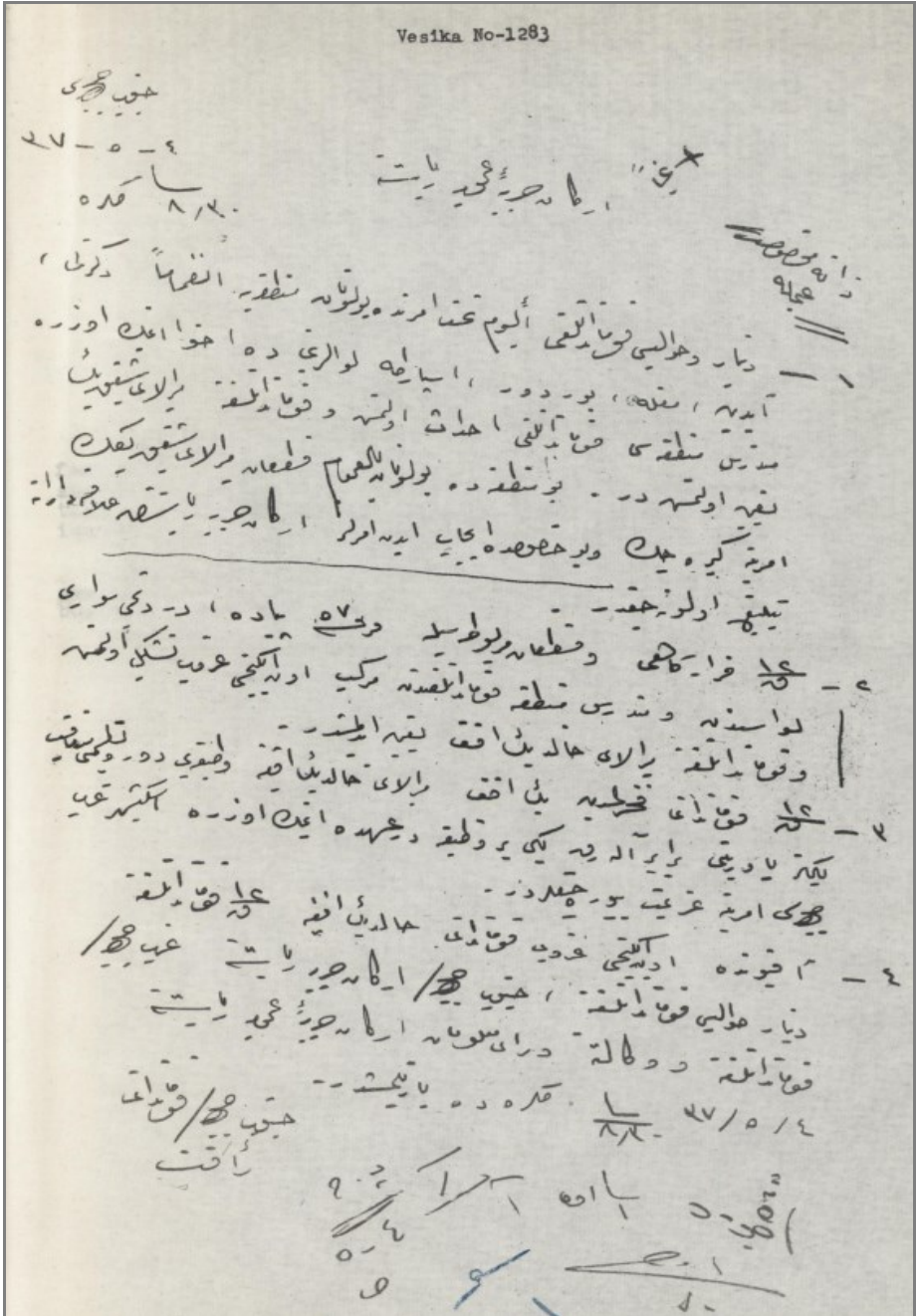
Ekler

Ek 1- 12. Kolordu Kumandanı Albay Sâlihaddin Bey'in, Konya Valisi'nin 12. Kolordu aleyhindeki faaliyetlerine ilişkin Harbiye Nezaretine gönderdiği 15 Temmuz 1919 tarihli şifre - ATASE, İSH, 18/89.

Ek 2- 12. Kolordunun Afyonkarahisar'ı geri aldığına dair Kolordu Kumandanı Albay Fahreddin Bey'in Garp Cephesi Kumandanlığına gönderdiği 8 Nisan 1921 tarihli yazı - ATBD, Sayı 94, Belge 2432.

Ek 3- 12. Kolordunun yerine 12. Grup Kumandanlığının kurulduğuna dair Cenup/Güney Cephesi Kumandanı Refet Paşa'nın Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyasetine gönderdiği 4 Mayıs 1921 tarihli yazı - HTVD, Sayı 56, Vesika 1283.